

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ ЖАНЫНДАҒЫ
МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ АКАДЕМИЯСЫ

Басқару институты

қолжазба құқығында

Айбол Толыбайұлы Қошқаров

**ЖАСТАР ЖҰМЫССЫЗДЫҒЫ МЫСАЛЫНДА МЕМЛЕКЕТТІК
БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖОСПАРЛАУ МЕН
РЕФОРМАЛАУ**

«7M041 Бизнес және басқару» дайындық бағыты бойынша
«7M04105 – Мемлекеттік саясат» білім беру бағдарламасы

Бизнес және басқару магистрі дәрежесін иелену үшін магистрлік жоба
«7M04105 – Мемлекеттік саясат» білім беру бағдарламасы бойынша әлеуметтік ғылымдар»

Ғылыми жетекші _____ М. Д. Жаумитова, «экономика» phd
бейіні бойынша.

Жоба қорғауға жіберілді: « _____ » _____ 2023 ж.

Басқару институтының директоры _____ З. С. Гаипов, с. ғ. д.

Астана, 2023 жыл

Мазмұны

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР.....	3
БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР	4
КІРІСПЕ.....	5
НЕГІЗГІ БӨЛІМ.....	7
Әдебиеттерге шолу.....	7
1. Жұмыссыздық деңгейін төмендету мақсатында іске асырылған бағдарламалар мен жобалар.....	17
1.1. Жұмыссыздық деңгейін төмендету мақсатында іске асырылған бағдарламалар мен жобалардың нәтижелеріне талдау.....	17
1.2. Қазақстанның жаңа мамандықтар мен қызметтер атласы.....	21
1.3. Болашақ мамандықты саналы таңдау үшін балаларды ерте кәсіби бағдарлау жүйесінен өткізу туралы.....	23
2. «Shyraq» жобасы	26
ҚОРЫТЫНДЫ.....	40
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕР ТІЗІМІ.....	43
ҚОСЫМШАЛАР.....	45

Нормативтік сілтемелер

Осы магистрлік жобада келесі нормативтік құжаттарға сілтемелер пайдаланылған:

«Қазақстан Республикасының Конституциясы» 1995 жылғы 30 тамыздағы Заңы;

Жұмыспен қамту 2020 жол картасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 31 наурыздағы № 162 қаулысы. Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 29 желтоқсандағы № 919 қаулысы;

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығы;

Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017 – 2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 13 қарашадағы № 746 қаулысы;

Қазақстан Республикасы Президентінің «Игілік баршаға! Сабақтастық. Әділдік. Өрлеу» сайлауалды бағдарламасын және «Бірге» жалпыұлттық акциясы барысында алынған ұсыныстарды іске асыру жөніндегі шаралар туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 19 маусымдағы № 27 Жарлығы;

Мемлекет басшысының 2021 жылғы 1 қыркүйектегі «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына жолдауын іске жөніндегі Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 13 қыркүйектегі №659 Жарлығы;

Мемлекет басшысының 2022 жылғы 16 наурыздағы «Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы» атты Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру жөніндегі шаралар туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 29 наурыздағы № 847 Жарлығы.

Белгілеулер мен қысқартулар

ЖОО	– Жоғары оқу орындары
БҒМ	– Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі
ОАМ	– Қазақстан Республикасының Оқу – ағарту министрлігінің
ЖІӨ	– Жалпы Ішкі Өнім
КБТ	– Кәсіптік бағдарлау тесті
NEET	– Білімі жоқ, жұмыс істегісі келмейтін жастарды
АШҚҚҚ	– Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры
АҚ	– Акционерлік қоғам
АНК	– Аграрлық несие корпорациясы
ҒЗО	– Ғылыми-зерттеу орталығы
ЖИ	– Жасанды интеллект

Кіріспе

Жұмыссыздық, макроэкономикалық теория тұрғысынан, негізгі макроэкономикалық мәселелердің бірі болып саналады. Себебі экономикалық өсуге жұмыссыздықтың тигізер әсері айтарлықтай деңгейде.

Жобада еліміздегі еңбек нарығының соңғы жылдарындағы жағдайы, жұмыссыздық деңгейі оның ішінде жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі туралы соңғы ақпараттар көрсетілген.

Осы бағыт бойынша мамандардың теориялары мен пікірлеріне сүйене отырып, мемлекеттік жобалардың тиімсіз жақтарына аналитикалық зерттеулер мен аталмыш проблеманың шешу жолы бойынша жобаның бизнес-процесі ұсынылған.

Жастар арасындағы жұмыссыздықтың алдын алу үшін, мектеп оқушыларына назар аударуымыз қажет. Жоғары сыныптағы мектеп оқушыларының басым көпшілігі болашақта қандай мамандық таңдарын, қай оқу орынына тапсырамын білмей, ата-анасының немесе достарының кеңесімен кез-келген оқу орынына тапсыра салады. Нәтижесінде еңбек нарығында сұранысы төмен маман иесі, яғни дипломы бар жұмыссыз ҚР жас азаматтарының қатарын толтырады.

Осы орайда біз жастар арасында жұмыссыздықтың алдын алу бағытындағы «SHYRAQ» жасанды интеллект платформасын әзірлеу бизнес процесін құрастырдық.

Жобаның өзектілігі елімізде осы кезге дейін жұмыссыздық деңгейін төмендету мақсатында түрлі реформалар, мемлекеттік бағдарламалар және үлкен жобалар іске асырылды. Дегенмен, бұл өзгерістер аталған мәселені толықтай шеше алмады.

Макродеңгейдегі созылмалы жұмыссыздық билеп алған халықтың үлесі көп болса, соғұрлым оның экономикаға тигізер залалы да артады. Бұндай мәселе Қазақстанда да бар екендігі белгілі. Осы мәселелерді зерттеу, бағдарлау, мониторингтеу және оның алдын алу қазіргі таңда аса маңызды жұмыстардың бірі болып табылады. Қоғамда ерекше өзіндік орны бар жастардың мәселесін шешу, оның ішінде жұмыссыздықты төмендету магистрлік жобаның басты бағыты болып табылады.

Зерттеу жұмыстарының **мақсаты** - жастар арасында жұмыссыздықтың алдын алу арқылы жалпы жұмыссыздық деңгейін төмендетуге ұсыныстар әзірлеу.

Міндеті:

- елімізде жұмыссыздық деңгейін төмендету мақсатында іске асырылған іс-шаралардың нәтижелеріне талдау жүргізу;

- жастар жұмыссыздығын жою мақсатындағы ҚР Президентінің тапсырмалары бойынша атқарылған іс-шараларды зерттеу;

- мектеп оқушыларының кәсіби бағдарын анықтайтын отандық платформа құру және еліміздің аумағындағы барлық салалар жөніндегі

мәліметтер мен оларға сәйкес диплом беретін оқу орындары жөніндегі ақпараттық платформаны қамтитын «SHYRAQ» атты жасанды интелект платформасын әзірлеу бизнес процесін құрастыру;

- КБТ платформасын зерттеу мақсатында мамандармен сұхбат жүргізу;
- «SHYRAQ» жасанды интелект платформасына PEST анализ жасау;
- «SHYRAQ» жасанды интелект платформасына SWOT анализ жасау.

Зерттеу объектісі – еліміздегі жастар жұмыссыздығын алдын алу мәселесі.

Зерттеу пәні - жастар арасында жұмыссыздықтың алдын алу бағытындағы «SHYRAQ» жасанды интелект платформасын әзірлеу бизнес процесі.

Зерттеу гипотезасы-мектеп оқушыларын болашақ мамандыққа ерте кәсіби бағдарлау жастар жұмыссыздығының алдын-алуға мүмкіндік береді.

Зерттеу әдістері – балаларды ерте кәсіби бағдарлау жүйесінен өткізу мәселесін зерттеу үшін сараптамалық сұхбат, «SHYRAQ» жасанды интелект платформасын іске асыру бойынша PEST және SWOT анализдері жүргізілді.

Күтілетін нәтижелер –Мектеп оқушыларына болашақ мамандығын және оқу орнын таңдауға арналған жасанды интелект платформасын әзірлеу жөніндегі бизнес процесс.

Ғылыми жаңалығы– Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына жолдауын іске асыру жөніндегі Жалпыұлттық іс-шаралар жоспарындағы «Болашақ мамандықты саналы таңдау үшін балаларды ерте кәсіби бағдарлау жүйесінен өткізу» тармағын тиімді іске асыру мақсатында «SHYRAQ» жасанды интелект платформасын әзірлеу бизнес процесін ұсыну.

Тәжірибелік маңыздылығы –Дайындалған ұсынымдарды мүдделі тараптар қолданыла алады.

Жариялыным – Зерттеу нәтижелері «SHYRAQ» жобасы (жұмыссыздықтың алдын алу) тақырыбында Астана қаласы «ЖАҢА ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМНЫҢ ДАМУЫ» атты ІІ Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдар жинағындағы мақалада жарияланды, қаңтар 2023 жыл.

Негізгі бөлім

Әдебиеттерге шолу

Березина Александра Викторовнаның, Кукушкина Светлана Сергеевнаның және Малахова Наталья Григорьевнаның «Дорожная карта. Профориентационная работа с детьми и подростками в библиотеке» атты кітаптарында көптеген адамдар түсінетін және «кім?», «не?» және «қашан?», қарым-қатынастарды көрсетеді, ұзақ мерзімді перспективада міндеттер тізімін және мақсаттарды айқын көрсеткен.

Бүгінгі таңда мамандықты таңдау, кәсіптік бағдар беру жұмысы, кәсіптер әлемімен танысу, әртүрлі салалардағы пікір көшбасшылары кітапханалар мен білім беру мекемелері үшін өзекті болып табылады.

Кітапхана-бейресми кеңістік ретінде, қарым-қатынас кеңістігі, тұлғаның дамуы-бұл процестерде ерекше орын алады. Ал кәсіптік бағдар беру бойынша жұмыс жоспарларға кіреді, кітапхана бағдарламалары мен жобаларының мазмұнын қалыптастырады.

Монография кітапханадағы балалармен және жасөспірімдермен кәсіби бағдар беру жұмысының ерекшеліктеріне арналған.

Монографияда әр жас кезеңіндегі кәсіптік бағдарлау жұмысының ерекшеліктеріне теориялық негіздеме берілген, сондай-ақ оқушыларға мамандық таңдауда көмек көрсетуге бағытталған тренингтер, кәсіптік бағдарлау ойындары мен квесттер бағдарламалары ұсынылған. Бағдарламалар классикалық және заманауи оқу, публицистикалық және көркем әдебиеттерді талдаумен толықтырылған, оларды сабаққа дайындалу үшін пайдалануға болады, сонымен қатар жасөспірімдер мен олардың ата-аналарына мамандықтар әлемімен, кәсіби таңдау мен мансап құру ерекшеліктерімен танысуға ұсынылған [9].

Педагогика ғылымдарының докторы, кәсіптік білім беру және біліктілік жүйелері ғылыми-зерттеу орталығының жетекші ғылыми қызметкері Сергеев Игорь Станиславовичтің «Прогноз развития системы профессиональной ориентации в условиях цифровой трансформации» атты ғылыми жұмысында қазіргі уақытта цифрлық трансформация процестерінің кәсіби бағдарлауды ғылыми-әдістемелік, ұйымдастырушылық-басқарушылық, әдістемелік және кадрлық қамтамасыз етуді дамытуға әсер ету дәрежесі әлі де аз деп көрсетті. Ғылыми жұмыста цифрлық технологиялардың дамуы мен ақпараттық қоғамның қалыптасуының әсерінен кәсіби бағдарлау жүйесін трансформациялаудың және кәсіби өзін-өзі анықтауды қолдаудың ықтимал сценарийлері мен бағыттарының кешенді болжамы келтірілген. Кәсіптік саланы цифрлық трансформациялаудың негіздемелік сценарийлері (жүйелік және аспаптық), кәсіптік бағдар беру жұмысының нысандарын, әдістері мен технологияларын дамытудың перспективалық жолдары, цифрландыру жағдайында кәсіптік өзін-өзі анықтауды сүйемелдеу жөніндегі мамандардың кәсіби рөлдері мен құзыреттерінің өзгеруі сипатталған. Қазіргі уақытта және

ұзақ мерзімді перспективада кәсіптік бағдарлау міндеттерін шешу үшін цифрлық технологиялар мен платформаларды, ресурстар мен сервистерді пайдалану тәсілдері қаралды. Кәсіптік бағдарлау қызметтерінің әртүрлі нарықтары үшін цифрлық трансформацияның әртүрлі сипаты болжанады. Кәсіптік бағдарлау қызметін толық цифрландыру жағдайында адамгершіліктен шығарумен де, манипуляциялық тәсілдерді таратумен де байланысты негізгі тәуекелдер анықталған және Кәсіби бағдарлау саласындағы ғылыми зерттеулердің перспективалық бағыттары ұсынылған [10].

Әлеуметтік ғылымдар кандидаты, Мәскеу «Ұлттық Зерттеу университетінің» философия, саясаттану, әлеуметтану кафедрасының доценті Селиванова Зухра Кадимовнаның мақаласында теориялық және эмпирикалық ғылыми ақпарат негізінде елде кәсіптік бағдар беру жүйесінің болмауына байланысты туындайтын Ресей қоғамындағы терең әлеуметтік және мәдени проблемалар мен қайшылықтар кешені көрсетілген. Авторлар ғылыми есептеулерге, болжамдарға және еңбек нарығын реттеуге негізделген егде жастағы жасөспірімдердің кәсіптік бағдарлануын мемлекеттік басқару жүйесінің жаңа негізінде, оның ішінде елдің нақты жоғары оқу орындарына түсуге бағдарлана отырып, жанданудың шұғыл қажеттілігін негіздейді [11].

Финляндия мемлекетінің ғалымдарының «Мансапты дамытудағы жасанды интеллект: қазіргі тәжірибелер және болашақ перспективалар» ғылыми жұмыстарында мансапты дамытудағы жасанды интеллекттің рөлін қарастырған. Яғни олар жұмысшылардың кәсіби өсуі мен дамуын қолдауда жасанды интеллектті қолданудың қолданыстағы тәжірибелерін зерттеген.

Аталмыш жұмыста әртүрлі аспектілерді қамтылған, соның ішінде мансаптық траектория деректерін талдау үшін машиналық оқыту алгоритмдерін пайдалану, дағдыларды дамыту бойынша жекелендірілген ұсыныстар беру, мансап жолын таңдауда шешім қабылдауды қолдау және жұмыс іздеу процестерін автоматтандыру.

Сондай-ақ терең оқытуды қолдану, табиғи тілді талдау және құзыреттілікті бағалау процестерін автоматтандыру мүмкіндіктерін қоса алғанда, мансап саласындағы жасанды интеллекттің болашақ даму перспективалары талқыланған [12].

Висконсин университеті-Мэдисон Оқу жоспары және оқыту бөлімінің Мэттью Берландтың мақаласында «Білім беру деректерін өндіру және оқыту аналитикасы: конструктивистік зерттеулерге қосымшалар» мақаласы конструктивизмге қатысты зерттеулерде білім беру деректерін талдау және оқыту аналитикасының әдістерін қолдануды сипаттайды. Конструктивизм-бұл оқушылардың білімді құруға және олардың түсінігін құруға белсенді қатысуын баса көрсететін педагогикалық теория.

Мақалада білім беру контекстінде конструктивизмді зерттеу үшін оқыту мен аналитикалық деректерді пайдаланудың әртүрлі тәсілдері талқыланады. Атап айтқанда, ол студенттердің белсенділік журналдарын талдау, бірлескен өзара әрекеттесуді талдау және тестілеу нәтижелерін талдау сияқты деректерді жинау, өңдеу және талдау әдістерін қарастырады. Сонымен қатар

конструктивизмді зерттеу үшін білім беру деректерін талдау және аналитика әдістерін қолданған зерттеу жобаларының мысалдарын ұсынады. Ол бұл әдістердің оқу тәжірибелері, студенттердің белсенді қатысуы және олардың оқуы арасындағы байланысты ашудағы әлеуетін атап көрсетеді.

Тұтастай алғанда, «Educational Data Mining and Learning Analytics: Applications to Constructionist Research» мақаласы конструктивизм контекстінде деректерді талдау және оқыту аналитикасын қолдану әдістеріне шолу мен мысалдарды ұсынады. Ол бұл әдістердің білім беру мен оқытуды зерттеудегі маңыздылығын атап көрсетеді [13].

Ұлыбритания ашық университеттің білім беру технологиялары институтының инновацияларды зерттеу доценті Уэйн Холмс кітабында бұл адам үшін критикалық салдарға баса назар аудара отырып, жасанды интеллект пен білім беру арасындағы байланысты сыни тұрғыдан талдау жүргізілген, яғни құқықтар, демократия және заңның үстемдігі.

Кітапта білім беру мекемелерінде жасанды интеллектті қолданудың ықтимал артықшылықтары мен проблемалары қарастырылған. Ол жасанды интеллект технологияларының жекелендірілген оқыту, бағалау және әкімшілік тапсырмалар сияқты білім берудің әртүрлі аспектілеріне қалай біріктірілетінін қарастырады. Сыни тұрғыдан алғанда, кітап жасанды интеллекті білім беруде қолданудың этикалық және әлеуметтік салдары туралы маңызды сұрақтар туғызған. Ол құпиялылыққа, деректерді қорғауға, біржақтылыққа, кемсітушілікке және білім берудегі теңсіздікті арттыру мүмкіндігіне қатысты мәселелерді қарастырылған. Авторлар сонымен қатар шешім қабылдау үшін тек ЖИ жүйелеріне сену тәуекелдерін және адамның қадағалауы мен есеп беруін сақтаудың маңыздылығын талқылайды. Кітапта жеке тұлғаның құқықтарын қорғауды, білім берудің инклюзивтілігі мен тең қол жетімділігін ілгерілетуді, сондай-ақ ЖИ жүйелерінде ашықтық пен есеп беруді қамтамасыз етуді жақтайтын білім беруде ЖИ қолданудың адам құқықтарына негізделген тәсілінің қажеттілігі көрсетілген. Ол білім беру контекстінде жасанды интеллект технологияларын әзірлеу және енгізу кезінде демократиялық процестер мен заң үстемдігінің маңыздылығын көрсетеді. Тұтастай алғанда, Кітап білім берудегі ЖИ рөліне сыни көзқарас береді және білім беру мекемелерінде ЖИ болашағын қалыптастыруда адам құқықтарын, демократияны және заңның үстемдігін ескерудің маңыздылығын көрсетеді. Бұл саясаткерлер, оқытушылар құрамы, зерттеушілер және білім берудегі жасанды интеллектің этикалық және әлеуметтік аспектілеріне қызығушылық танытқандар үшін рефлексия ресурсы ретінде қызмет етеді [14].

«Болжам машиналары: қарапайым Артикалық интеллект экономикасы» атты Ави Голдреб, Александр Моуида және Джошуа Горехтің жазған кітабында жасанды интеллекттің экономикалық аспектілерін және оның әртүрлі салалар мен бизнес үлгілеріне әсерін зерттейді. Кітап жасанды интеллекттің негізгі принциптерін, атап айтқанда оның болжам жасау қабілетін түсіндіруден басталады. Авторлар деректерді, модельдерді және есептеу ресурстарын қамтитын «ЖИ үшбұрышы» деп аталатын қарапайым ЖИ түсіну

шенберін ұсынады. Олар ЖИ жетістіктер алгоритмдердің жақсаруының арқасында емес, үлкен көлемдегі деректердің қол жетімділігі мен өңдеу қуатының артуының арқасында болады деп мәлімдейді.

Авторлар сонымен қатар ЖИ пайдалану кезінде болжам бағасын түсінудің маңыздылығын қарастырады. Олар ЖИ негізінен физикалық еңбекті ғана емес, сонымен қатар айтарлықтай экономикалық салдары болуы мүмкін болжамды да алмастырады деп мәлімдейді. Қаржы, денсаулық сақтау және бөлшек сауда сияқты әртүрлі салаларда болжау үшін ЖИ қолданудың әртүрлі мысалдарын зерттейді, экономикалық құрылымды өзгертеді және бизнес үшін жаңа мүмкіндіктер жасайды деп тұжырымдалған. Авторлар күнделікті тапсырмаларды автоматтандыру, шешім қабылдау сапасын арттыру және жаңа өнімдер мен қызметтерді жасау сияқты ЖИ пайдаланудың әртүрлі нұсқаларын қарастырады. Олар сондай-ақ бәсекелестікке, монополияларға және ЖИ енгізудің пайдасын бөлуге қатысты мәселелерді талқылайды.

Тұтастай алғанда, «Prediction Machines» ЖИ бизнес пен қоғамға әсері туралы қарапайым және түсінікті экономикалық көзқарасты ұсынады. Кітап тек ЖИ мамандары үшін ғана емес, сонымен қатар ЖИ енгізудің экономикалық аспектілерін түсінгісі келетін және бәсекелестік артықшылықтарға қол жеткізу үшін оның әлеуетін пайдаланғысы келетін басшылар мен кәсіпкерлер үшін де қызығушылық тудырады [15].

Ричард Нельсон Боллестің «Сіздің парашютіңіз қандай түсті? Жұмыс іздеушілер мен мансапты өзгертушілерге арналған практикалық нұсқаулығында» - мансапты дамытудағы жоғары бағаланған кітап. Ол адамдарға еңбек нарығын шарлауға және мансапқа қатысты ақпараттандырылған шешімдер қабылдауға көмектесетін практикалық нұсқаулық пен жаттығуларды ұсынады. Кітапта семантикалық жұмыс іздеудің негізі ретінде интроспекция мен өзін-өзі анықтаудың маңыздылығы көрсетілген. Ол оқырмандарды өздерінің жеке ерекшеліктеріне сәйкес келетін әлеуетті мансап жолдарын анықтау үшін өздерінің қызығушылықтарын, дағдыларын, құндылықтарын мен мінез ерекшеліктерін зерттеуге шақырады. Боллес оқырмандарға жұмыс іздеуге көмектесетін әртүрлі құралдар мен әдістерді, соның ішінде тиімді желілік байланыс стратегияларын, түйіндеме жазу бойынша кеңестерді және сұхбаттасу әдістерін ұсынады. Ол сондай-ақ «жасырын еңбек нарығы» тұжырымдамасын зерттейді және жарияланбаған жұмыс орындарын қалай табуға болатыны туралы кеңестер береді. Кітаптың негізгі құрамдас бөліктерінің бірі – «гүл» жаттығуы, онда оқырмандар өздерінің жұмыс ортасында, тапсырмаларында, әріптестерінде және басқа аспектілерінде көргісі келетін нақты сипаттамаларды анықтау арқылы өздерінің идеалды жұмысының көрнекі көрінісін жасайды. Бұл жаттығу адамдарға мансаптық мақсаттары мен қалауларын нақтылауға көмектеседі.

«What Color Is Your Parachute?» сондай-ақ мансаптың өзгеруіне байланысты қиындықтарды талқылайды және жаңа салаға көшу бойынша нұсқаулық береді. Ол жаңа дағдыларды игеру, кәсіпкерлік мүмкіндіктерді

үйрену және өзгермелі жұмыс әлеміне бейімделу бойынша кеңестер ұсынады [16].

Том Раттлдың «Күшті жақтарыңызды ашыңыз 2.0» (Strengths Finder 2.0) атты кітабында - күшті жақтарын дамыту тұжырымдамасына негізделген және адамның негізгі таланттары мен қабілеттерін ашуға көмектесетін әдістер қарастырылған. Кітап оқырмандарды Strengths Finder тестінен өтуге шақырады, бұл олардың табиғи артықшылықтары мен үлкен жетістіктерге жетуге болатын бағыттарын анықтауға көмектеседі. Тест 34 негізгі «күштерге» негізделген (мысалы, аналитикалық ойлау, қарым-қатынас, бейімделу және т.б.) және әр адам басқалардан өзгеше болуы мүмкін ерекше күштер жиынтығын алады. Кітап күшті жақтардың әрқайсысын егжей-тегжейлі сипаттайды және осы таланттарды пайдалану және дамыту бойынша практикалық кеңестер береді. Раттл күшті жақтарын қалай тануға және дамытуға, сондай-ақ оларды мансапта, білім беруде және жеке өмірде қалай пайдалануға болатындығын көрсетеді. «Strengths Finder 2.0» - тің негізгі идеясы - олардың күшті жақтарын дамытуға назар аударатырып, адамдар өздерінің әлсіз жақтарын түзетуге тырысқаннан гөрі өмірде үлкен жетістікке және қанағаттануға қол жеткізе алады. Автор оқырмандарды өздерінің кемшіліктерін түзетуге көп уақыт пен күш жұмсамай, олардың таланттарына назар аударуға және олардың дамуына инвестиция салуға шақырады, адамдарға өздерінің күшті жақтарын түсінуге, содан кейін оларды өмірдің әртүрлі салаларында табысқа жету және қанағаттану үшін пайдалануға көмектесетін практикалық нұсқаулық болып табылады. Бұл оқырмандарға әр адамның ерекше таланты бар екенін және осы таланттарды дамыту мен пайдалану жеке іске асыру мен кәсіби өсудің жолы екенін түсінуге көмектеседі [17].

Пол Д. Тайгерпен Барбара Баронстың «Do What You Are: Discover the Perfect Career for You Through the Secrets of Personality Type» («Сізге не сәйкес келетінін жасаңыз: жеке тұлғаның құпиялары арқылы мінсіз мансапты ашыңыз») атты кітабы - бұл Майерс - Бриггс тұлғалық типтер теориясына негізделген кітап, ол адамдарға қандай жұмыс түрлері сәйкес келетінін түсінуге көмектеседі. олардың жеке тұлғасы. Кітап Майерс - Бриггс жүйесінде анықталған интроверт немесе экстраверт, сенсор немесе интуит, ойшыл немесе сезімтал, төреші немесе қабылдау сияқты әртүрлі тұлға түрлерін ұсынады. Ол осы түрлердің әрқайсысы әлемді қалай қабылдайтынын, шешім қабылдайтынын және қоршаған ортамен қалай әрекеттесетінін түсіндіреді. Авторлар оқырмандарға жеке басын анықтау үшін тесттер мен нәтижелерді талдауды ұсынған. Содан кейін олар жеке тұлғаның әр түріне сәйкес келетін әртүрлі мансаптық жолдарды зерттейді. Кітап әр түрге сәйкес келетін ұсынылған кәсіптердің тізімін ұсынады, сонымен қатар осы салалардың әрқайсысында сәтті жұмыс істеу үшін қажетті негізгі қасиеттер мен дағдыларды сипаттайды. «Do What you Are» сонымен қатар мансап таңдау бойынша кеңестерді, жұмыс іздеу стратегияларын және тұлға түріне сәйкес кәсіби дағдыларды дамыту бойынша кеңестерді қамтиды. Кітап мансапта табысқа жету және қанағаттану үшін табиғи қалауларыңыз бен жұмыс

стильдеріңізді қалай жақсы пайдалану керектігін көрсетеді. Кітаптың негізгі идеясы - Тұлғаның жеке түрін түсіну адамдарға мансаптық шешімдер қабылдауға, олардың ерекше қалаулары мен қабілеттеріне сәйкес келетін жұмысты таңдауға және кәсіби өмірінде көбірек қанағаттануға мүмкіндік береді [18].

Николас Лопе «The Pathfinder: How to Choose or Change Your Career for a Life time of Satisfaction and Success» («Алғашқы ашушы: ұзақ қанағаттану мен сәттілік үшін мансапты қалай таңдауға немесе өзгертуге болады») - аттыжұмысында өзінің құндылықтарын, қызығушылықтарын, дағдыларын мен жеке қасиеттерін түсінуге негізделген мансапты таңдауға немесе өзгертуге практикалық тәсілді ұсынады. Кітап оқырмандарға өздерінің басымдықтарын анықтауға және олардың жеке қажеттіліктері мен тілектеріне сәйкес келетін кәсіби бағыттарды анықтауға көмектесетін әртүрлі стратегиялар мен жаттығуларды ұсынады. «The Pathfinder» сонымен қатар мансаптық мүмкіндіктерді зерттеудің әртүрлі тәсілдерін, соның ішінде ақпараттық сұхбаттарды, жұмысты бақылауды және жаңа тапсырмалармен тәжірибе жасауды зерттейді. Кітап оқырмандарға әлеуетті мамандықтар туралы ақпаратты белсенді түрде іздеуді, қызығушылық танытатын салаларда жұмыс істейтін адамдармен байланысуды және мансап туралы білімді шешім қабылдау үшін өз тәжірибелерінен үйренуді ұсынады. Автор сонымен қатар өз мақсаттары мен мотивацияларын анықтау үшін интроспекция мен өзін-өзі көрсетудің маңыздылығын атап көрсетеді және оларға жету стратегияларын әзірлейді. Ол мансапты таңдау немесе өзгерту кезінде туындауы мүмкін кедергілерді жеңу және сенімсіздік пен қорқынышпен күресу туралы талқылайды. Кітаптың негізгі идеясы - әр адамның ерекше дағдылары, қызығушылықтары мен құндылықтары бар және осы комбинацияға сәйкес келетін жұмыс табу ұзақ мерзімді қанағаттану мен табысқа әкеледі [19].

«Artificial Intelligence: A Modern Approach» («Жасанды интеллект: заманауи тәсіл») - Стюарт Рассел мен Питер Норвиг жазған кітап жасанды интеллекттің негізгі тұжырымдамалары мен әдістеріне кең кіріспе болып табылады. Кітап жасанды интеллект тарихын және оның негізгі міндеттерін, соның ішінде мәселелерді шешуді, жоспарлауды, деректерді өндіруді және машиналық оқытуды шолудан басталады және жасанды интеллект мәселелерін шешудің әртүрлі әдістерін, соның ішінде символдық және ықтималдық логикалық бағдарламалауды, агенттік жүйелерді, машиналық оқытуды және нейрондық желілерді қамтиды. Ол осы әдістердің тұжырымдамалары мен алгоритмдерін, сондай-ақ оларды табиғи тілді өңдеу, компьютерлік көру, робототехника және ойын қолданбалары сияқты әртүрлі салаларда қолдануды ұсынады. Сонымен қатар жасанды интеллект саласындағы негізгі мәселелер мен қиындықтарды, соның ішінде білімді ұсыну, пайымдау және жоспарлау, күшейтілген оқыту және қадағалауды оқыту талқыланған және осы мәселелерді шешудің әртүрлі стратегиялары мен тәсілдері ұсынылған, сонымен қатар жасанды интеллекттің қазіргі тенденциялары мен даму бағыттарын талқыланған. Кітапта жасанды интеллекттің негізгі аспектілерін жан-жақты

Код поля изменен

зерттеу болып табылады. Ол осы салаға қызығушылық танытатын және жасанды интеллекттің негізгі тұжырымдамалары, әдістері мен қолданылуы туралы терең түсінік алғысы келетін студенттерге, зерттеушілерге және тәжірибешілерге арналған [20].

«Deep Learning» («Терең оқыту») – кітабында, терең оқыту мен нейрондық желілерге кіріспе ұсынылған. Кітап машиналық оқыту мен жасанды интеллекттің негізгі принциптерін шолудан басталған, содан кейін нейрондық желілердің архитектурасын түсіндірілген. Ол қарапайым жасанды нейрондық желілерді, конволюциялық нейрондық желілерді, қайталанатын нейрондық желілерді және терең нейрондық желілерді қоса алғанда, нейрондық желілердің әртүрлі түрлерін ұсынады. Кітапта терең оқытуда қолданылатын негізгі алгоритмдер мен әдістер, соның ішінде тікелей тарату, қатенің кері таралуы, жоғалту функциясын оңтайландыру және регуляризация талқыланған. Сондай-ақ терең нейрондық желілердің өнімділігін жақсарту үшін пайдаланылуы мүмкін деректерді ұсынудың, деректерді күшейтудің және деректерді қалыпқа келтірудің әртүрлі әдістерін қамтиды. Сонымен қатар компьютерлік көру, табиғи тілді өңдеу, сөйлеуді тану және автономды көліктер сияқты терең оқытуды қолдану салаларын егжей - тегжейлі қарастырады, әртүрлі сценарийлерде терең нейрондық желілерді енгізу және қолдану бойынша мысалдар мен практикалық нұсқаулықтарды ұсынылған [21].

«Super intelligence: Paths, Dangers, Strategies» («Супер интеллект: жолдар, қауіптер, стратегиялар») - Ник Бостром жазған, жасанды интеллекттің даму тақырыбын және оның дамуының адамзат үшін ықтимал салдарын зерттейтін кітап. Ол жасанды интеллекттің қауіпсіздігі мен этикасын қарастырады және суперинтеллектінің қауіпсіз дамуын қамтамасыз ету стратегияларын ұсынады. тарату, қатенің кері таралуы, шығын функциясын оңтайландыру және регуляризация. Ол сондай-ақ терең нейрондық желілердің өнімділігін жақсарту үшін пайдаланылуы мүмкін деректерді ұсынудың, деректерді күшейтудің және деректерді қалыпқа келтірудің әртүрлі әдістерін қамтиды. Сонымен қатар компьютерлік көру, табиғи тілді өңдеу, сөйлеуді тану және автономды көліктер сияқты терең оқытуды қолдану салаларын егжей-тегжейлі қарастырады. Ол оқырмандарға әртүрлі сценарийлерде терең нейрондық желілерді енгізу және қолдану бойынша мысалдар мен практикалық нұсқаулықтарды ұсынады [22].

«Pattern Recognition and Machine Learning» («Үлгіні тану және машиналық оқыту») - Кристофер Бишоп жазған кітап, ол машиналық оқыту негіздері мен үлгіні тану әдістерін ұсынады. Ол жіктеу, регрессия және кластерлеу әдістерін қоса алғанда, машиналық оқыту алгоритмдерінің кең ауқымын қамтиды [23].

Педро Домингостың «The Master Algorithm: How the Quest for the Ultimate Learning Machine Will Remake Our World» («Мастер-алгоритм: мінсіз оқу машинасын жасауға деген ұмтылыс біздің әлемді қалай өзгертеді»)–атты кітабында, машиналық оқытудың әмбебап «мастер-алгоритмі» бар деген идея зерттелген. Автор оқырмандарға символдық, индуктивті, эволюциялық және

Байес оқытуы сияқты машиналық оқытудың әртүрлі тәсілдері мен әдістерін ұсынады. Ол осы тәсілдердің әрқайсысының артықшылықтары мен шектеулерін талдайды және оларды біріктіру кез келген деректерге негізделген оқыту мәселесін шешуге қабілетті алгоритм-мастер алгоритмін құруға қалай әкелетінін зерттейді. Сонымен қатар машиналық оқытудағы деректердің рөлін және оларды жинау мен талдаудың маңыздылығын талқылайды. Ол медицина, қаржы, жарнама және робототехника сияқты әртүрлі салаларда машиналық оқытуды сәтті қолдану мысалдарын қарастырады және машиналық оқытуды қолданудың ықтимал мәселелері мен қиындықтарын талқылайды.

Сонымен қатар машиналық оқытуды дамыту контекстінде этика мен қауіпсіздік мәселелерін көтеріліп, мастер-алгоритмді дамытудың қоғамға, экономикаға және біздің күнделікті өмірімізге ықтимал салдары мен әсері талқыланған [24].

«Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work» («Мансапты дамыту және кеңес беру: теория мен зерттеулерді қолдану») атты Стивен Д. Браун мен Роберт В. Ленттің - бұл кітабында кәсіби даму және кеңес беру теорияларына терең шолу жасалған, кәсіби бағдарлаудың әртүрлі тәсілдері зерттелген және жасөспірімдерге арналған тиімді платформалар мен бағдарламаларды құру бойынша нұсқаулық ұсынылған [25].

«Designing Your Life: How to Build a Well-Lived, Joyful Life» («Өз өмірінді жобалау: бақытты және қуанышты өмірді қалай құруға болады») Билл Бернетт пен Дэйв Эванс жазған, бақытты және мағыналы өмір құрудың құралдары мен әдістерін ұсынатын кітап. Кітап инженерия мен сәулет өнерінде қолданылатын дизайн идеяларын зерттейді және оларды өмірді жоспарлау процесіне қолданады. Авторлар оқырмандарға мансап пен өмір туралы дәстүрлі идеялармен шектелуді тоқтатуды және оның орнына мақсаттарын анықтау, жоспарлар құру және шешім қабылдау үшін дизайн принциптерін пайдалануды ұсынады. Адамдарға бақытты және қанағаттанарлық өмірге өз жолын дамытуға көмектесу үшін «өмірді прототиптеу» және «сіздің жолыңызды көру» сияқты әртүрлі жаттығуларды, құралдарды және әдістерді ұсынады. Ол өзін-өзі анықтау, мағынаны іздеу, жұмыс пен өмірдің тепе-теңдігі, тәуекелдерді қабылдау және өмірдің әртүрлі салаларында үйлесімділікке қол жеткізу мәселелеріне жүгінеді [26].

«Essential Elements of Career Counseling: Processes and Techniques» («Мансаптық кеңес берудің негізгі элементтері: процестер мен әдістер») Норман Э. Амундсон пен Спенсер Дж. Найлздың кітабында - мансаптық кеңес беру процесінің негізгі элементтерін ұсынады және кеңесшілер клиенттерге мансаптық жолдарын зерттеу және дамыту процесінде көмектесу үшін қолдана алатын практикалық тәсілдер мен әдістерді ұсынылған. Кітап мансаптық кеңес берудің әртүрлі аспектілерін қамтиды, соның ішінде мансаптық қызығушылықтар мен құндылықтарды бағалау, мансаптық мүмкіндіктерді зерттеу, шешім қабылдау, мансаптық жоспарларды әзірлеу және мансаптық ауысуларда клиенттерге қолдау көрсету. Авторлар сонымен қатар жыныс,

мәдени айырмашылықтар және еңбек нарығындағы қазіргі тенденциялар сияқты мансаптық дамуға әсер ететін маңызды факторларды қарастырған [27].

«Career Development Interventions in the 21st Century» («21 ғасырдағы мансапты дамытуға араласу») атты Спенсер Дж. Найлз, Джоанн Харрис-Боулсбидің кітабында қазіргі заманғы кәсіби бағдар мен дамуда қолданылатын әртүрлі араласулар мен әдістер зерттелген. Авторлары адамдарға кәсіби даму процесінде көмектесу үшін қолдануға болатын көптеген араласуларды ұсынған. Бұл араласуларға жеке және топтық тәсілдер, интроспекция әдістері, тесттер мен ассесменттерді қолдану, мансап жоспарларын құру, жұмыс іздеу дағдыларын үйрету және кедергілерді жеңу кіреді. Сонымен қатар көпмәдениетті аспектілерді, гендерлік теңдікті, өмір бойы мансапты дамытуды және еңбек нарығындағы заманауи тенденцияларды қоса алғанда, кәсіби бағдарлау саласындағы маңызды тақырыптар зерттелген [28].

«Career Development and Planning: A Comprehensive Approach» («Мансапты дамыту және жоспарлау: кешенді тәсіл») - Роберт С. Риардон, Жанет Г. Ленс және Джеймс П. Кіші Сампсон – осы жұмыстарында табысты кәсіби даму үшін қажетті ұғымдардың, модельдердің және құралдардың кең спектрін ұсынған. Олар жеке тұлға мен қызығушылықты анықтау, мамандық туралы ақпаратты зерттеу, шешім қабылдау процесі және мансапты жоспарлау сияқты негізгі тақырыптарды қамтиды. Кітап оқырмандарға мектеп кеңесшілері мен мансапты дамыту мамандарына тиімді кәсіптік бағдарлау бағдарламаларын жүргізуге көмектесетін практикалық стратегияларды, жаттығулар мен ресурстарды ұсынған [29].

«Transforming the School Counseling Profession» («Мектеп кеңесшісі мамандығының өзгеруі») - бұл мектеп кеңесшісі мамандығының қазіргі тенденциялары мен өзгерістерін зерттейтін кітап. Автор Брэдди Т. Эрфорд мектеп кеңесшісінің оқушыларға инклюзивті және қолдау ортасын құрудағы рөлін талқылаған. Ол шешім қабылдау үшін деректерді пайдалануға, сондай-ақ академиялық табысқа және мансаптық өсуге ықпал ететін мәселелерді қарастырған және әр оқушының әртүрлі қажеттіліктері мен ерекше сипаттамаларын ескерудің маңыздылығын көрсеткен. Сонымен қатар қазіргі білім беру контекстінде мектеп кеңесшілерінің жаңа рөлдері мен міндеттерін талқылаған. Ағымдағы зерттеулер мен практикалық тәжірибеге сүйене отырып, кітап барлық оқушыларға оңтайлы қолдау мен табысқа жету үшін мектеп кеңесшісі мамандығын өзгерту стратегиялары мен ресурстарын ұсынған [30].

«Career Counseling: A Holistic Approach» («Мансап бойынша кеңес беру: біртұтас тәсіл») - бұл Ganzheitliche (біртұтас) кәсіби кеңес беру тәсілін ұсынатын кітап. Кітаптың авторы, Вернон Г. Цункер, ganzheitliche Жапонияның мәдени ерекшеліктеріне қатысты аспектілерді қоса алғанда, мансаптық бағдарлау және мансаптық кеңес беру тәсілін зерттеген. Кітапта жеке тұлға, құндылықтар, қызығушылықтар, Дағдылар мен кәсіби мүмкіндіктер арасындағы байланысты түсінуге көмектесетін әртүрлі теориялар мен тәсілдер берілген. Автор клиенттің мансапты таңдау және кәсіби жолды дамыту туралы саналы шешім қабылдауға көмектесу үшін оның құндылықтары мен жеке

мақсаттарын білудің маңыздылығын атап көрсетеді. Кеңесшілер кеңес беру сеанстарын өткізу үшін пайдалана алатын әртүрлі әдістер мен әдістер берілген. Олар клиентті тереңірек түсіну және оларға интроспекция, кәсіби мүмкіндіктерді зерттеу және шешім қабылдау процесінде көмектесу үшін сауалнамаларды, сынақтарды, сұхбаттарды және басқа құралдарды пайдалануды қамтиды. Сонымен қатар клиенттердің айырмашылықтары мен даралығын құрметтеудің маңыздылығын көрсете отырып, кеңес берудің этикалық және мәдени аспектілерін талқылайды. Ол кеңесшілерге клиенттермен тиімді қарым-қатынас жасау, сенімді қарым-қатынас орнату және мансаптық кеңес беру процесі үшін Қолдау ортасын құру бойынша нұсқаулық ұсынады [31].

1. Жұмыссыздық деңгейін төмендету мақсатында іске асырылған бағдарламалар мен жобалар.

1.1. Жұмыссыздық деңгейін төмендету мақсатында іске асырылған бағдарламалар мен жобалардың нәтижелеріне талдау

Елімізде жұмыссыздық деңгейін төмендету мақсатында Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017 – 2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасы (кесте - 1) негізінде техникалық және кәсіптік білімі бар кадрларды даярлау (жастар практикасы), қысқа мерзімді кәсіптік оқыту, «Мәңгілік ел жастары – индустрияға!» («Серпін») жобасы, Еңбек шарты бойынша жұмыс істейтін, оның ішінде қысқартылатын жұмыскерлерді кәсіптік оқыту, «Бастау Бизнес» жобасы бойынша кәсіпкерлік негіздеріне оқыту, Ауылдық елді мекендерде, шағын қалаларда, қалалар мен моноқалаларда микрокредит беру және Жаңа бизнес-идеяларды іске асыруға мемлекеттік гранттар беру, «Жастар – ел тірегі» ұлттық жобасы жүзеге асырылуда, «Ауыл жастары», «Дипломмен — ауылға!», «Жастар – кадрлық резерві», «Жастар — Отанға», «Жұмыспен қамту – 2020» бағдарламасы сияқты т.б. үлкен жобалар бар.

Алайда, аталған іс-шаралар жұмыссыздық деңгейі айтарлықтай мәселенің оң өзгерісін бермеді.

Кесте1-Мемлекеттік бағдарламаны іске асыру кредит беру

	2017	2018	2019	2020	2021
Қаржыландыру көлемі, млрд. теңге	32,87	59,9	82,06	59,52	48,7
«Ауыл шаруашылығы нқаржылай қолдау қоры» АҚ оның ішінде	16,6	30,0	47,38	42,89	36,2
«Аграрлық несие корпорациясы» АҚ оның ішінде	11,37	15,5	17,38	12,53	12,5
ДАМУ оның ішінде	4,9	14,4	17,3	4,1	-
Микрокредиттер саны, бірлік	7 485	14 114	17 705	12 731	9 639
АШҚҚҚ оның ішінде	4 638	8 256	12 554	9 584	7 226
АНК оның ішінде	2 394	4 547	3 627	2 810	2 413
ДАМУ оның ішінде	453	1 311	1 524	337	-

Ескертпе - [6] – санды дереккөзге сүйеніп автор өзі әзірлеген.

Кесте 2 -2022 жылғы маусымда Қазақстандағы жұмыссыздық көрсеткіші

Жұмыссыздық	Наурыз	Маусым
Жұмыссыздық деңгейі	4.9 %	4.9 %
Жастар арасындағы жұмыссыздық	3.7 %	3.8 %
Жұмыспен қамтамасыз етілген тұрғындар саны	8816 мың. адам.	8828 мың. адам
Ұзақ мерзімді жұмыссыздық деңгейі	2.2 %	2.2 %
Жалпы жұмыссыздар саны	453 мың. адам..	452 мың. адам

Ескертпе - [1] – санды дереккөзге сүйеніп автор өзі әзірлеген.

Бұрынғы Еңбек және әлеуметтік қорғау министрі Біржан Нұрымбетовтың ведомствосының болжамы бойынша 2025 жылға қарай еңбек нарығына жастардың жыл сайынғы ағыны 256 мың адамға дейін өседі, ал еңбекке қабілетті халық 12,1 млн адамға дейін ұлғаяды. 2022 жылдан бастап жұмыс орындарын құру көлемі жеткіліксіз болады, ал 2025 жылға қарай ең жоғары тапшылық 87 мың жұмыс орның құрайды [3].

2022 жылғы 22 мамырдағы «Жаңа Қазақстан: жастар және жаңғыру» тақырыбына арналған парламенттік тыңдауда жастар арасындағы жұмыссыздықтың ресми деңгейі салыстырмалы түрде төмен болғанымен, тәуелсіз ұйымдардың балама зерттеулері басқа мәліметтерді көрсеткеніне айтылды. Дәлірек айтқанда тәуелсіз ұйымдардың сауалнамаларына сәйкес, 25-29 жас аралығындағы топта респонденттердің шамамен 12%-ы әлі тұрақты жұмыс істемеген. Жоғары білім туралы дипломы бар қазақстандық жастардың 40%-дан астамы мамандығы бойынша жұмыс істемейтіндігі және осыған байланысты жұмыс орындарын құруға және жастар практикасына бағытталатын бюджет қаражатын пайдаланудың тиімділігіне қатысты мәселелер туындайтындығы айтып өтті [5].

Кесте 3 -15-28 жас аралығындағы жастардың жұмыс күшіне қатысу мәртебесі және білімі бойынша ақпарат

Білімі бар халық	2018	2019	2020	2021	2022
	жыл	жыл	жыл	жыл	жыл
	3 430243	3 480078	3 454762	3 406388	3 320 628
Жұмыспен қамтылған халық	2 007 861	2 045 855	2 019 410	1 985 773	1 813 781
Жұмыссыз халық	79 759	79 031	80 416	77 648	71 915
Жұмыс күші құрамына	1 342 623	1 355 192	1 354 936	1 342 967	1 434 932

кірмейтін халық					
3 – кестенің жалғасы					
Білімі бар халық	2018	2019	2020	2021	2022
	жыл	жыл	жыл	жыл	жыл
	3 430 243	3 480 078	3 454 762	3 406 388	3 320 628
Қорытындылай келе жұмыссыздар	1 422 382 н/е 41,5%	1 434 223 н/е 41,2%	1 435 223 н/е 41,2%	1 420 615 н/е 41,7%	1 497 151 н/е 45,4%
Жоғары және жоғары оқу орыннан кейінгі білімі бар	2018	2019	2020	2021	2022
	жыл	жыл	жыл	жыл	жыл
	942 405	957 035	1 070 304	964 536	1 004 946
Жұмыспен қамтылған халық	811 454	814 033	890 663	836 090	863 857
Жұмыссыз халық	28 023	29 266	31 768	31 219	31 280
Жұмыс күші құрамына кірмейтін халық	102 928	113 736	147 873	97 227	109 809
Қорытындылай келе жұмыссыздар	130 951 н/е 14%	143 002 н/е 15%	179 641 н/е 16,8%	128 446 н/е 13,3%	141 089 н/е 14%
Орта кәсіптік (арнаулы) білімі бар	2018	2019	2020	2021	2022
	жыл	жыл	жыл	жыл	жыл
	1 020 666	1 071 326	1 041 797	1 083 158	1 067 148
Жұмыспен қамтылған халық	799 317	854 299	805 745	858 741	818 684
Жұмыссыз халық	30 727	31 341	31 839	33 947	28 425
Жұмыс күші құрамына кірмейтін халық	190 622	185 686	204 213	190 470	220 039
Қорытындылай келе жұмыссыздар	221 349 н/е 21,7%	217 027 н/е 20,3%	236 052 н/е 22,7%	224 417 н/е 20,7%	248 464 н/е 23,3%

Ескертпе -2022 жылы 3 320 628 адамнан 1 506 847 адам н/е 45,4% жұмыссыз.кесте [8] – санды дереккөзге сүйеніп автор өзі әзірлеген.

«Жастар» ҒЗО сауалнамасына сәйкес,жалдамалы жастардың арасында жоғары білімі бар 48,9% – ы, ал өзін – өзі жұмыспен қамтыған жастардың арасында жоғары білімі бар 25,2% - ы ғана айырмашылық байқалған [3].

2020 жылы «Жастар» ҒЗО жүргізген зерттеу нәтижелері жастардың үштен бір бөлігі ғана өз кәсібін жеке мүдделері негізінде таңдағанын көрсетті.

Кесте 4 - 2020 жылғы Жастардың мамандық таңдау көрсеткіштері.

Мамандық таңдауға ата – аналары ықпал еткен жастар	23,7%
Оқуға гранттардың болуына	6,4%
достарының ұсыныстарына сүйенген	4%

Ескертпе -[3]-санды дереккөзі негізінде автормен әзірленген.

1.2. Қазақстанның жаңа мамандықтар мен қызметтер атласы

Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 19 маусымдағы №27 Жарлығының іс – қимыл жоспарының 39-тармағы, Еңбек нарығында сұранысқа ие жаңа мамандықтар мен құзыреттіліктердің атласын әзірлеу бойынша тапсырмасы негізінде «Қазақстанның жаңа мамандықтар мен қызметтер атласы» (бұдан әрі – Атлас) әзірленген [2].

Атлас - бұл әр сала сарапшыларының пікірінше, қазірдің өзінде сұранысқа ие және жақын арада пайда болатын мамандықтар жинағы. Ұсынылған мамандықтар Атласының материалдары технологиялық форсайт негізінде болашақты болжау әдістемесін қолдануға негізделген. Яғни 5 – 10 жылда қалыптасатын жаңа мамандықтар мен қажетсіз мамандықтарды көрсетеді [4].

Атласағы экономиканың 9 басым секторына арналған сала:

- тау-кен металлургия,
- мұнай-газ саласы,
- ауылшаруашылығы,
- көлік-логистикалық,
- машинажасау,
- ақпараттық технологиялар,
- энергетика,
- туризм,
- құрылыс [7].

Атлас қазіргі уақытта қолданыстағы бірегей жоба болғанымен, сайтты қолдану барысында келесі кемшіліктерді байқадық:

Біріншіден сайтта қажетті ақпараттар болғанымен ең бастысы ақпараттар көрсетілмеген, олар жұмыс орындарының жалақысы, әлеуметтік пакеттері, жұмысқа қабылдау талаптары, жоғары оқу орындарында грант саны, ақылы орындар саны, стипендия, жатақхана орындары, оқуға түсу талаптары көрсетілмеген.

Екіншіден сайт қолдануға ыңғайсыз, сілтемелерді басқанда қажетті мәліметтер шықпайды, ұйымдардың жалпы парақшасына шығарылған, яғни қолданушының ұзақ уақыт жұмсауына тура келеді.

Үшіншіден сайт бар жоғы тек сол 9 саланың мамандықтары бойынша әзірленген, басқа салалар қарастырылмаған. Қазіргі уақытта сұраныс аз мамандықтардың болашақта, еңбек нарығында қайта сұранысқа ие болмайды деген болжам қате (*Мысалы 2006 жылы дәрігер – педиатр мамандығын тәжірибеден алу жөнінде шешім қабылданып, медициналық оқу орындарында бұл бағыттағы болашақ мамандарды, жалпы – медицинаға қайта даярлау өткізілді. Алайда бұл шешім асығыс қабылданған қате шешім екендігі мойындалып, 2016 жылы медициналық оқу орындарында дәрігер – педиатр мамандығын даярлайтын оқу бөлімдері қайта құрылды. Енді аталмыш саланы қайта қалпына келтіруге бірнеше жылдар қажет*).

Төртінші сайтта шет елдік жоғары оқу орындары көрсетілмеген.

Ал, Еңбекпен қамтамасыз ету орталығының сайттары (сурет - 1) мектеп оқушыларына жоспар әзірлеуге ыңғайлы емес (ЖОО нақты көрсетілмеген, сала бойынша критериялар).

Сурет – 1 Еңбекпен қамту орталығының сайты

enbek.kz/ru/vakansiya/Jobalыq-smetalыq-jumys-jonindegi-inzhenер-2397509

Бос жұмыс орыны 09.06.2022 жарияланды

Жобалық-сметалық жұмыс жөніндегі инженер

400 000 теңгеден бастап

Инженер ПТО
Құрылыс және саулет

Бос жұмыс орын туралы ақпараттар

Жұмыспен қамту түрі: тұрақты | Тағылымдамадан өту: Болжанбайды

Жұмыс тәртібі: толық жұмыс күні | Жұмыс тәжірибесі: 3 жыл

Еңбек жағдайы: калыпты | Білімі: жоғары

Бос жұмыс орындар саны: 1

Міндеттері

Обязанности:

- Осуществляет технический надзор за выполнением строительно-монтажных работ. Проверка смет, приложений. Проверяет соответствие объемов строительно-монтажных работ, а также конструкций утвержденной проектно-сметной документации, рабочим чертежам, строительным нормам и правилам, стандартам, техническим условиям, нормам охраны труда. Изучает причины, вызывающие срывы сроков и ухудшение качества строительно-монтажных работ, принимать участие по их устранению. Проверка на соответствие объемов строительно-монтажных работ материалов в проектно-сметной документации, рабочим чертежам спецификациям. Осуществление приемки законченных подрядными организациями строительно-монтажных работ и объектов, по АВР, акты скрытых работ, исполнительные схемы, дефектные акты. Участие в составе комиссий (по назначению директора) по приемке строительных объектов и сдаче их в эксплуатацию.

Требования:

Умение читать чертежи, сметы, знание СНиПов, ГОСТов; Уверенный пользователь ПК (MS Office, ABC-4, AutoCad); Осуществление контроля за СМР согласно утвержденной ПСД (сроки, график работ); Подсчет проектных объемов работ и расходов материалов, ведение наводительных ведомостей.

- **Условия**
- Карьерный рост; Стабильная заработная плата; 5-дневная рабочая неделя, суббота-воскресенье выходные дни; график работы с 09:00 до 18:00; Заработная

Шағымдану

«ТехСтандартГрупп» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі
4 бос жұмыс орындары

Активация Windows
Чтобы активировать Wind

1.3. Болашақ мамандықты саналы таңдау үшін балаларды ерте кәсіби бағдарлау жүйесінен өткізу туралы

Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 13 қыркүйектегі №659 Жарлығымен бекітілген Мемлекет басшысының 2021 жылғы 1 қыркүйектегі «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына жолдауын іске асыру жөніндегі Жалпыұлттық іс-шаралар жоспарының 45 тармағындағы болашақ мамандықты саналы таңдау үшін балаларды ерте кәсіби бағдарлау жүйесінен өткізу туралы тапсырманы іске асыру бойынша атқарылған іс-шаралар жөніндегі Қазақстан Республикасы Оқу – ағарту министрлігінің Орта білім мазмұны және әдіснамасы басқармасының әзірлеген 2021, 2022 және 2023 жылғы есептерінде жоспар бойынша бүгінгі күні мектептерде «педагог – кәсіптік бағдар беруші» лауазымын енгізу нәтижесінде еліміздегі мектептерде 4088 педагог – кәсіптік бағдар беруші қызмет етуде. Олар білім алушыларды оқытумен қатар кәсіптік қызметтің белгілі бір түрлеріне бейімділігін анықтау бойынша іс-қимыл кешенін қамтамасыз етеді.

Кәсіптік бағдарлаудың негізгі міндеттерін іске асыру шеңберінде жергілікті атқарушы органдар кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастырудың бірқатар кешенді шаралары қабылданған: оқушылар, олардың дағдылары, қабілеттері мен бейімділіктері туралы ақпарат алу, кәсіптердің әртүрлілігі, таңдаудың кеңдігі, кәсіптік білім беру ұйымдарымен байланыстар туралы оқушыларды ақпараттандырудың инновациялық әдістері пайдаланылуда.

Мысалы, Ақмола облысында 3 кәсіптік бағдарлау орталығы және 15 кәсіптік бағдарлау кабинеті жұмыс істейді, Алматы қаласында кәсіптік бағдарлау жүргізу үшін электрондық-цифрлық платформа әзірленіп, іске қосылған, Батыс Қазақстан облысының мектептерінде 10 практикалық алаң («Педагогикалық сынып»-1, «IT сынып» - 5, «Медициналық сынып»-2, «Инженерлік сынып»-1, «Инфобизнес сынып»-1, «Кәсіптік сынып» - 1, «Техникалық сынып» - 1), Қарағанды облысында кәсіптік бағдарлаудың хедхантингтік экожүйесі әзірленіп, енгізілген.

2022 жылы 92,6% мектепте 321 мыңнан астам 10-11 сынып оқушыларын қамти отырып, «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері» курсы оқыту ұйымдастырылған.

Сонымен қатар «Ел Үміті» бастамасының шеңберінде «Qabilet» қызметімен бекітілген келісімшарт бойынша Астана, Алматы, Шымкент қалаларындағы және өңірлердегі 10-11 сынып оқушыларының 72 000 оқушысы тіркеліп, оның ішінде 50 000 оқушы диагностикадан өткен.

Еуропалық тәжірибе бойынша Финляндия, Дания, Норвегия елдерінде балаларға дерексіз теориялық ғылымдарды үйретпеді жөн көреді, есесіне орта мектептің басынан бастап оларға белгілі бір мамандық бойынша өз дағдыларын бейінді түрде дамытуға мүмкіндік береді.

Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының қызметкерлері кәсіптік бағдарлау жұмыстарын зертеу барысында, педагогикалық-кәсіби

бағдар берушілердің жұмысы үшін әдістемелік ұсынымдар әзірлеген. Қазіргі уақытта әдістемелік ұсынымдарды мектептер педагогикалық-кәсіби бағдар беруші мамандар қолдануда.

ҚР Білім және ғылым министрлігінің (*бұдан әрі - БҒМ*) 2022 жылғы есебінде сапасыз кәсіптік бағдарлау жұмыстарының әсерінен жылсайын еліміздегі мектеп түлектерінің 70 % мамандық таңдауда қиындыққа тап болды. Жоғарғы оқу орындарына грантқа түсе отырып, оқушылардың шамамен 50 % қызығушылықсыз және мотивациясыз оқуда. Олардың 15 % оқу процесіне үлгермегендері үшін оқудан шығарылған. 5 % таңдалған мамандыққа қанағаттанбау себебінен бірінші жылдан кейін гранттан бас тартқан. Тек 30 % ғана жоғарғы оқу орындарын сәтті аяқтаған, оның 14,2 % қызыл дипломмен аяқтаған.

ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің деректері бойынша 1,8 млн қазақстандық мамандықтары бойынша жұмыс істемейді, бұл іс жүзінде елдің жұмысқа қабілетті халқының 20 % құрайды.

БҒМ Ақпараттық талдау орталығының деректері бойынша ЖОО түлектерінің тек 12 % ғана бітіргеннен кейінгі бірінші жылы мамандық бойынша жұмысқа орналасқан.

Осылайша еліміздің жас азаматтарының ресурсын және олардың болашақ экономикалық белсенділігінің әлеуетін ескере отырып, мектеп қабырғасынан бастап өскелен ұрпақты кәсіптік бағдарлау бойынша ауқымды кешенді жұмысты ұйымдастыруға, елімізде объективті түрде қоғамдық сұраныс бар екендігі анықталды.

Мектептердегі кәсіптік бағдар беру жұмыстарында басқалардан озып кететін бірнеше елдер бар. Алайда, белгілі бір елді «ең озық» деп белгілеу қиын болуы мүмкін, өйткені көптеген елдер кәсіптік бағдар беру саласында жаңа тәсілдер мен технологияларды белсенді түрде дамытып, енгізуде.

Бұл елдердің кейбірі мыналарды қамтиды:

Финляндия: Финляндия оқушылардың жеке қажеттіліктеріне назар аударатын білім беру жүйесімен танымал. Елде түрлі іс-шаралар мен кәсіптік бағдарлау бағдарламалары, соның ішінде нақты жұмыс жағдайында тәжірибе мен тағылымдамалар өткізіледі.

Нидерланды: Нидерланды сонымен қатар кәсіптік бағдар беру саласындағы озық ел болып саналады. Олар студенттерге көптеген ресурстар мен қызметтерді ұсынады, соның ішінде онлайн платформалар, тестілеу, кеңес беру және тәжірибені ұйымдастыру.

Германия: Германияда оқушыларға мансап пен білім беру жолдарын жоспарлауға көмектесетін мектептерде кәсіби бағдарлау жүйесі дамыған. Елімізде консультациялар, кәсіптер жәрмеңкелері, сондай-ақ практикалық тәжірибе мен тағылымдамалар кеңінен қолданылады.

Швейцария: Швейцария студенттерге мектептегі оқуды кәсіпорындардағы практикалық оқытумен үйлестіруге мүмкіндік беретін дуальды білім беру жүйесімен танымал. Бұл практикалық дағдыларды

дамытады және студенттерге мансап туралы ақпараттандырылған шешімдер қабылдауға көмектеседі.

Жаңа Зеландия: Жаңа Зеландия мектептерде кәсіптік бағдарлаудың инновациялық тәсілдерін белсенді түрде дамытады және енгізеді. Олар онлайн ресурстарды, мұғалімдерге арналған кәсіби даму курстарын ұсынады, сонымен қатар оқушылардың практикалық тәжірибесін ұйымдастыру үшін мектептер мен кәсіпорындар арасындағы ынтымақтастықты дамытады.

Қазіргі уақытта жасанды интеллект әртүрлі елдерде кәсіптік бағдарлауда қолданылады. Олардың ішінде осы бағытта жетістікке жеткен мемлекеттер:

АҚШ-та ЖИ технологиялары онлайн-платформалар мен кәсіптік бағдарлау бағдарламаларын әзірлеу үшін қолданылады. Бұл платформалар студенттерге олардың қызығушылықтарын, қабілеттері мен мақсаттарын анықтауға көмектесетін тесттер мен сауалнамаларға қол жеткізуге мүмкіндік береді, сонымен қатар әртүрлі кәсіптер мен білім беру мүмкіндіктері туралы ақпарат ұсынады.

Ұлыбританияда ЖИ инновациялық кәсіптік бағдарлау жүйелерін құру үшін қолданылады. Кейбір онлайн платформалар студенттердің қалауы туралы деректерді талдайтын және олардың мансаптық жолдары туралы ұсыныстар беретін тесттер мен алгоритмдерді ұсынады.

Канадада AI технологиялары студенттер мен олардың ата-аналарына әртүрлі кәсіптерді, білім беру бағдарламаларын және қабылдау талаптарын зерттеуге көмектесетін веб-платформалар мен қолданбаларды әзірлеу үшін қолданылады. ЖИ деректерді талдауға және жекелендірілген ұсыныстар беруге көмектеседі.

Швецияда ЖИ кәсіби бағдар беру саласындағы инновациялық шешімдерді әзірлеу үшін қолданылады. ЖИ негізіндегі қолданбалар мен платформалар студенттерге тесттер ұсынады, нәтижелерді талдайды және мансап жолдары мен білім беру талаптары туралы ақпарат береді.

Австралияда ЖИ деректерді талдау, студенттердің қызығушылықтары мен дағдыларын әртүрлі кәсіптердің талаптарымен салыстыру және білім беру және мансап жолдары туралы ұсыныстар беру үшін онлайн кәсіптік бағдарлау платформаларында қолданылады.

Бұл кәсіптік бағдарлауда жасанды интеллект қолданылатын елдердің бірнеше мысалдары ғана. Бұл салада ЖИ қолдану әлемнің көптеген елдерінде жиі кездеседі.

Мәселенің шешу жолын іздегенше, мәселенің алдын алу жолын іздеген жөн дегім келеді. Жастар арасындағы жұмыссыздықтың негізгі дертінің алдын алу үшін, мектеп оқушыларына назар аударуымыз қажет. Жоғары сыныптағы мектеп оқушыларының басым көпшілігі болашақта қандай мамандық таңдаған жөн, қай оқу орынына тапсырарын білмей, ата-анасының немесе достарының кеңесімен кез-келген оқу орынына тапсыра салады. Нәтижесінде еңбек нарығында сұранысы төмен маман иесі, яғни дипломы бар жұмыссыз ҚР жас азаматы болады.

2. «Shyraq» жобасы

Егер жастар арасындағы жұмыссыздықтың түпкі тамырына жүгінсек, онда бізге мектеп оқушыларынан жоғары сыныптарға өтер алдында кәсіптік бағдарлау тесттерінен өткізіп, олардың қандай салаға икемді екендігін анықтап, одан кейін мектептерде жауапты қызметкерлер олардың ата – аналарымен балаларының кәсіптік икемділігін, оқу үлгерімін және отбасылық жағдайын ескере отырып, жобада аталған «Shyraq» ЖИ платформасынан, балаға дұрыс мамандық пен оқу орнын анықтап, мектеп бітіруге дейін арнайы жеке жұмыс-жоспарын құру қажет.

Жоғарыда айтылғанды ескере отыра Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 13 қыркүйектегі №659 Жарлығымен бекітілген Мемлекет Басшысының 2021 жылғы 1 қыркүйектегі «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына жолдауын іске асыру жөніндегі Жалпыұлттық іс-шаралар жоспарының 45 тармағында көрсетілген мектеп оқушыларымен кәсіптік бағдарлау жұмыстарын жүргізу және «Игілік баршаға! Сабақтастық. Әділдік. Өрлеу» сайлауалды бағдарламасын және «Бірге» Жалпыұлттық науқаны барысында алынған ұсыныстарды іске асыру жөніндегі шаралар туралы» Президенттің 2019 жылғы 19 маусымдағы № 27 Жарлығының іс – қимыл жоспарының 39-тармағы, Еңбек нарығында сұранысқа ие жаңа мамандықтар мен құзыреттіліктердің Атласын әзірлеу бойынша тапсырмасы негізінде «Қазақстанның жаңа мамандықтар мен қызметтер Атласы» біздің жастар жұмыссыздығының алдын алу үшін, мектеп қабырғасынан бастап назар аударуымыз қажет деген гипотезамызды растады деп есептейміз және жоғарыда аталған іс-шаралардың тиімділігін артыру үшін ақпараттық базаларды цифрландыру қажет. Бұл ретте біздің ұсынған «SHYRAQ» атты жобамыз мәселенің **оң шешімі** болады деп есептейміз.

Аталмыш жобаны іске асыруды біз төрт кезенге бөлдік:

Бірінші кезен ол өзіміздің отандық кәсіптік бағдарлау платформасын әзірлеу.

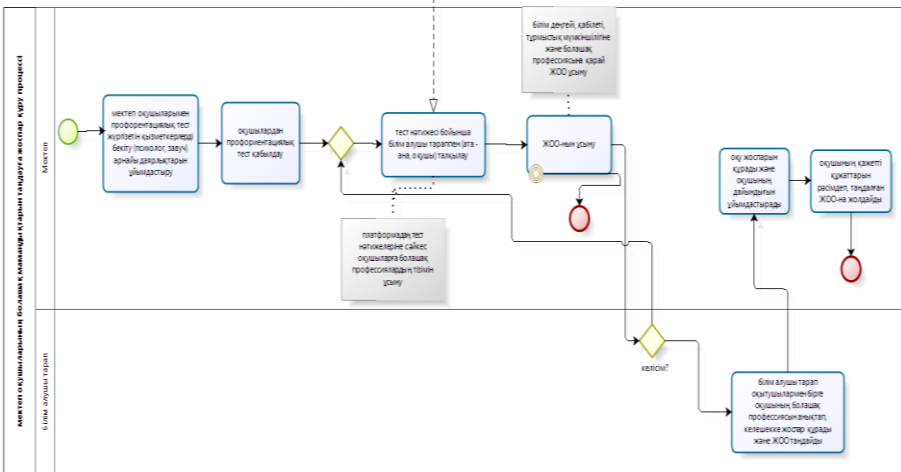
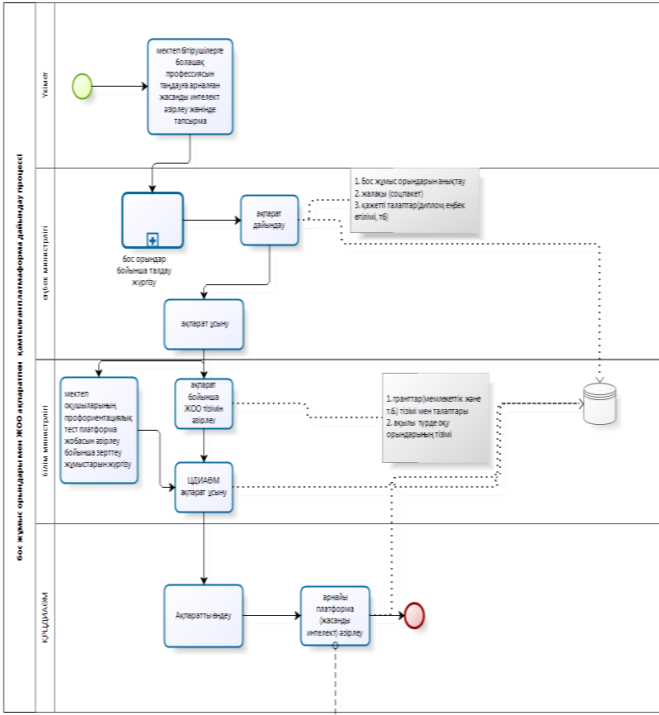
Екінші кезен еліміздегі еңбек нарығына мониторинг жүргізіп, қажетті ақпараттарды жинақтау.

Үшінші кезен еліміздегі және шет елдегі оқу орындары жөнінде ақпараттар жинақтау.

Төртінші кезен алғашқы үш кезендегі ақпараттарды бір платформаға жинақтап жасанды интеллект платформасын әзірлеу.

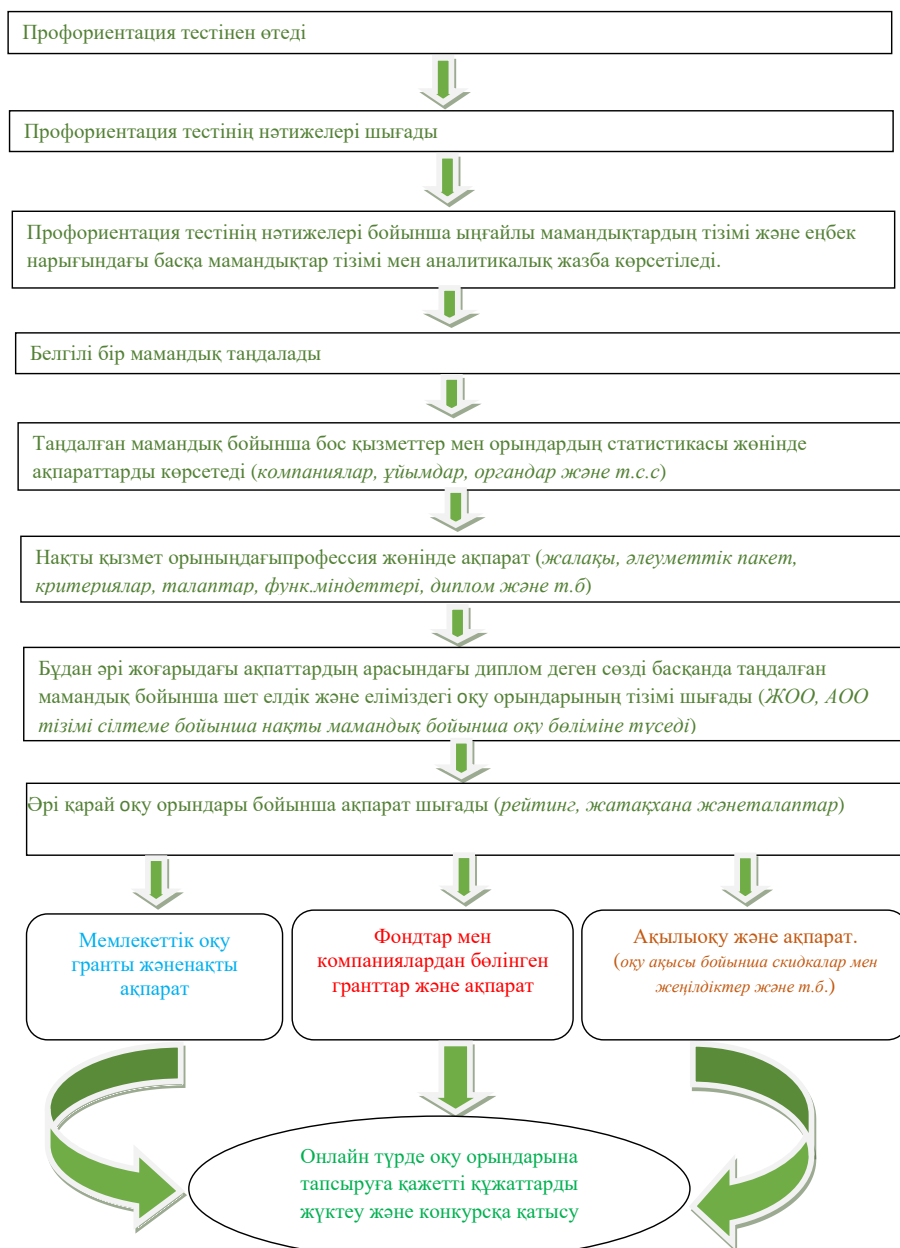
Осы орайда біз жастар арасында жұмыссыздықтың алдын алу бағытындағы бизнес процесс құрастырдық.

2 – Сурет «Shyraq» жобасын іске асыру бизнес процесі.

Ескертпе - суреттегі бизнес процесс зерттеу жұмыстарын жүргізу барысында автордың өзімен Bizagi Process Modeler программасы арқылы әзірленген.

3 - сурет «SHYRAQ» жасанды интелект платформасының қолданылу сызбасы

Ескертпе - суреттегі ЖИ платформасын қолдану процессінің кезеңдері автордың өзімен әзірленген.

Кесте – 5 «SHYRAQ» жобасының факторларға әсеріне PEST-анализ.

Саяси факторлар		Экономикалық факторлар		Әлеуметтік-мәдени факторлар		Технологиялық факторлар	
Фактордың сипаттамасы	Әсері	Фактордың сипаттамасы	Әсері	Фактордың сипаттамасы	Әсері	Фактордың сипаттамасы	Әсері
Беделді шет елдік ЖОО серіктестіктің пайда болуы, аталмыш ЖОО филиалдарының Қазақстанда ашылуына септігін тигізеді	2	Еңбек нарығында тепе-теңдік болып, жұмыссыздық деңгейі төмендеуінің арқасында ЖІӨ көрсеткіші жоғарылайды	1	Жоғары сыныптағы мектеп оқушылары арасында өз болашақтарына байланысты туындайтын стрестік жағдайлардың алдын алады	2	Отандық цифрлық өнімнің пайда болуы (франшиза)	1
Еліміздегі беделді шет елдік компаниялардың жоғары лауазымдарына шет елде білім алған азаматтардың тағайындалуы, жас мамандардың шет елде қалып жұмыс істеу көрсеткішін төмендетеді.	1	Арнайы мамандыққа икемді жоғары кәсіби мамандардың көбеюі салалардың өнімділігін жоғарылатады	2	NEET санатындағы жастардың саны төмендейді	2	Ортақ цифрлық платформа арқылы барлық салалардың ашықтығын қамтамасыз ету арқылы сыбайлас жемқорлықтың алдын алады	2
Жұмыспен қамту жөніндегі мемлекет саясатының оң нәтиже беруі	2	Жеке және шетелдік кәсіби бағдар платформаларын қолдануға қаражат бөлудің жүктемесін бәсеңдетеді	3	Мектептерде аталмыш ЖИ платформасының болуы, ата-аналардың ақылы жеке кәсіптік бағдарлау ұйымдарына жүгінулерін төмендетеді және жағдайы төмен отбасылардан шыққан балаларға да	3	Барлық құжаттардың цифрландырылуы	3

				кәсіби бағдарлаудан өтулеріне мүмкіндік береді			
--	--	--	--	--	--	--	--

PEST анализге қатысқан сарапшылар.

1

Гаипов Зулфухар Сұлтанұлы

ҚР Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы Басқару институтының директоры

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Саяси ғылымдарының докторы

2

Дуламбаева Раушан Тлегенқызы

ҚР Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы Басқару институтының профессоры.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Экономика ғылымдарының докторы.

3

Қошқаров Ержан Жетпісұлы

Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігінің цифрландыру департаментінің ақпараттандыру басқармасының басшысы

Уорвик университетінің «Ақпараттық технология және менеджмент» мамандығы бойынша ғылым магистры.

4

Абишева Мариана Асаровна

ҚР Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы Мемлекеттік саясаттың ұлттық мектебінің профессоры.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Саяси ғылымдарының кандидаты (PhD).

5

Джақупов Асыланбек Қуандықович

Ұлттық инновациялар және кәсіпкерлік орталығының бас директоры.

КАЗГЮА құқықтану бакалавры
Central Bohemia Institute of Applied Science and Management

Іскерлік әкімшілендіру докторы (DBA)

Кесте 6 - «SHYRAQ» жобасының факторларға әсеріне сарапшылар мен жүргізілген PEST-анализ.

Фактордың сипаттамасы	Әсері	Өзгеру ықтималдығына сарапшылардың бағасы					Фактордың өзгеруінің орташа ықтималдығы (сарапшылардың саны бойынша)	Фактордың оның өзгеру ықтималдығын және барлық факторлардың әсерін ескере отырып салыстырмалы әсері
		1	2	3	4	5		
Саяси факторлар								
Беделді шет елдік ЖОО серіктестіктің пайда болуы, аталмыш ЖОО филиалдарының ҚР ашылуына септігін тигізеді	2	4	3	4	4	4	3,8	0,16
Еліміздегі беделді шет елдік компаниялардың жоғары лауазымдарына шет елде білім алған азаматтардың тағайындалуы, жас мамандардың шет елде қалып жұмыс істеу көрсеткішін төмендетеді.	1	4	3	2	3	3	3	0,13
Жұмыспен қамту жөніндегі мемлекет саясатының оң нәтиже беруі	3	3	3	3	3	3	3	0,13
Экономикалық факторлар								
Еңбек нарығында тепе-теңдік болып, жұмыссыздық деңгейі төмендеуінің арқасында ЖІӨ көрсеткіші жоғарылайды	3	3	2	3	3	4	3	0,13
Арнайы мамандыққа икемді жоғары кәсіби мамандардың көбеюі салалардың өнімділігін жоғарылатады	2	4	2	4	3	4	3,4	0,14
Жеке және шетелдік кәсіби бағдар платформаларын	1	3	3	3	2	4	3	0,13

қолдануға қаражат бөрудің жүкетемесін бәсеңдетеді								
Әлеуметтік-мәдени факторлар								
Жоғары сыныптағы мектеп оқушылары арасында өз болашақтарына байланысты туындайтын стрестік жағдайлардың алдын алады	3	4	3	4	3	4	3,6	0,15
NEET санатындағы жастардың саны төмендейді	2	3	3	3	3	3	3	0,13

6 – кестенің жалғасы

Фактордың сипаттамасы	Әсері	Өзгеру ықтималдығына сарапшылардың бағасы					Фактордың өзгеруінің орташа ықтималдығы (сарапшылардың саны бойынша)	Фактордың оның өзгеру ықтималдығын және барлық факторлардың әсерін ескере отырып салыстырмалы әсері
		1	2	3	4	5		
Әлеуметтік-мәдени факторлар								
Мектеп оқушыларына кәсіптік бағдарлау тесттерінен өткізу, ата-аналардың жеке кәсіптік бағдарлау ұйымдарына жүгінулерін төмендетеді.	3	3	4	4	4	5	4	0,17
Технологиялық факторлар								
Отандық цифрлық өнімнің пайда болуы (франшиза)	3	3	3	4	4	4	3,6	0,15
Ортақ цифрлық платформа арқылы барлық салалардың ашықтығын қамтамасыз ету арқылы сыбайлас жемқорлықтың алдын алады	3	4	4	5	4	5	4,4	0,18
Барлық құжаттардың цифрландырылуы	3	4	4	4	4	5	4,2	0,18
Жалпы нәтиже	20						29,4	

Жасыл түс - тәуекелі аз факторлар

Көк түс- тәуекелі орташа факторлар

Қызыл түс- тәуекелі жоғары факторлар, аса қатты назар аударуды қажет ететінең маңызды факторлар

Кесте – 7 Барлық факторлардың әсер етуінің өзгеру ықтималдығын ескере отырып фактордың салыстырмалы әсері.

Саяси факторлар		Экономикалық факторлар		Әлеуметтік-мәдени факторлар		Технологиялық факторлар	
Фактордың сипаттамасы	Әсер	Фактордың сипаттамасы	Әсер	Фактордың сипаттамасы	Әсер	Фактордың сипаттамасы	Әсер
Беделді шет елдік ЖОО серіктестіктің пайда болуы, аталмыш ЖОО филиалдарының Қазақстанда ашылуына септігін тигізеді	0,16	Арнайы мамандыққа икемді жоғары кәсіби мамандардың көбеюі салалардың өнімділігін жоғарылатады	0,14	Мектеп оқушыларына кәсіптік бағдарлау тесттерінен өткізу, ата-аналардың жеке кәсіптік бағдарлау ұйымдарына жүгінулерін төмендетеді.	0,17	Ортақ цифрлық платформа арқылы барлық салалардың ашықтығын қамтамасыз ету арқылы сыбайлас жемқорлықтың алдын алады	0,18
Еліміздегі беделді шет елдік компаниялардың жоғары лауазымдарына шет елде білім алған азаматтардың тағайындалуы, жас мамандардың шет елде қалып жұмыс істеу көрсеткішін төмендетеді.	0,13	Еңбек нарығында тепе-теңдік болып, жұмыссыздық деңгейі төмендеуінің арқасында ЖІӨ көрсеткіші жоғарылайды	0,13	Жоғары сыныптағы мектеп оқушылары арасында өз болашақтарын а байланысты туындайтын стрестік жағдайлардың алдын алады	0,15	Барлық құжаттардың цифрландырылуы	0,18
Жұмыспен қамту жөніндегі мемлекет саясатының оң нәтиже беруі	0,13	Жеке және шетелдік кәсіби бағдар платформаларының қолдануға қаражат бөлудің жүктемесін бәсеңдетеді	0,13	NEET санатындағы жастардың саны төмендейді	0,13	Отандық цифрлық өнім	0,15

Кесте – 8 *Факторлардың өзгеру ықтималдығын ескере отырып әрекет ету және бақылауға алу.*

Факторлар	Саладағы өзгерістер	Мемлекеттегі өзгерістер	Әрекеттер	Факторды кім бақылауға алады	Фактор қаншалықты жиі бақылауға алынады
Саяси факторлар					
1	Аталмыш платформа іске асырылған жағдайда шет елдік ЖОО тізімдері мен оқу базалары енгізілуіне байланысты, Шет елдік ЖОО серіктестікті күшейтеді	Беделді шет елдік оқу орындарының филиалдарының Қазақстанда ашылуы	Шет елдік ЖОО келісім шарт жасау	ҚР Оқу – ағарту министрі	Үнемі
2	Еліміздегі шет елдік компаниялардың тізімі және жұмыс орындары туралы ақпараттар аталмыш платформаға енгілуіне байланысты, шет елдік компаниялармен тығыз байланыста болады және компанияларға жергілікті білікті жас мамандардың орналасулары, шет елдік мамандарды жұмысқа шақырғанға қарағанда тиімдірек болады.	Шет елде білім алған жас мамандар шет елде қалып жұмыс істеу көрсеткіші төмендейді, еліміздегі беделді шет елдік компаниялардың жоғары лауазымдарында еліміздің азаматтары жұмыс жасайды.	Шет елдік компаниялармен армен келісім шарт жасау және ақпарат алмасу	Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрі	Үнемі
Экономикалық факторлар					
2	Жастардың шет елге жұмыс іздеп кету көрсеткіштерін төмендетеді	Арнайы мамандыққа икемді жоғары кәсіби мамандардың көбеюі салалардың	Еңбек нарығына анализ жүргізу	Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау	Үнемі

		өнімділігін жоғарылатады		министрі	
1	Жұмыссыздық санын төмендетеді	Еңбек нарығында тепе-теңдік болып, жұмыссыздық деңгейі төмендеуінің арқасында ЖІӨ көрсеткіші жоғарылайды	Еңбек нарығына мониторинг жүргізу	Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрі	Үнемі

8 – кестенің жалғасы

Факторлар	Саладағы өзгерістер	Мемлекеттегі өзгерістер	Әрекеттер	Факторды кім бақылауға алады	Фактор қаншалықты жиі бақылауға алынады
Әлеуметтік-мәдени факторлар					
2	Жастар арасындағы қылмыстың, суицидтің алдын алып, олардың орын алу деңгейін біршама төмендетеді	Жоғары сыныптағы мектеп оқушылары арасында өз болашақтарына байланысты туындайтын стрестік жағдайлардың алдын алады	ЖОО Педагог – кәсіптік бағдар берушілерді даярлайтын күндізгі оқу бөлімдерін ашу	ҚР Оқу – ағарту министрі	Үнемі
1	NEET санатындағы жастардың саны төмендейді	Болашақ мамандығын таңдай алмай жүрген мектеп оқушыларына бағыт – бағдар беру арқылы жұмыспен қамту нәтижелерін және жұмыс дағдыларын жақсартуға, оқу бағдарламаларының өзектілігін арттыруға, техникалық және кәсіптік білім беру мекемелерінде және ЖОО оқуға бағытталуы.	Педагог – кәсіптік бағдар берушілердің жұмысы үшін әдістемелік ұсынымдар әзірлеп нормативтік құқықтық актпен бекіту	ҚР Оқу – ағарту министрі	Үнемі
Технологиялық факторлар					
1	Отандық цифрлық өнім	Жеке және шетелдік кәсіби бағдар платформалары қолдануға қаражат бөлудің жүктемесі төмендейді.	«SHYRAQ» жасанды интелект жобасын іске асыру	ҚР ЦДИАӨ министрі	Үнемі
2	Жоба сәтті іске асырылған жағдайда, платформаны әрі	Ортақ цифрлық платформа арқылы барлық салалардың	Платформа әзірленуі	ҚР ЦДИАӨ министрі	Үнемі

	қарай жетілдіріп, жұмыспен қамту орталықтарының қызметін алмастырып, жалпы еңбек нарығындағы бос орындарға конкурстарды онлайн жүргізуге болады	ашықтығын қамтамасыз ету арқылы сыбайлас жемқорлықтың алдын алады			
--	---	---	--	--	--

Кесте 9 - «SHYRAQ» жобасын жүзеге асыру бойынша SWOT анализ.

МЫҚТЫ ЖАҚТАРЫ (STRENGTHS):	ӘЛСІЗ ЖАҚТАРЫ (WEAKNESSES):
<p>1) Өлемдік тәжірибеде кәсіптік бағдар берудің жұмыс істейтін жүйесі бар;</p> <p>2) Жастар арасындағы жұмыссыздықтың алдын алу;</p> <p>3) Еңбек нарығы мен ЖОО халыққа ашықтығы;</p> <p>4) Арнайы мамандыққа икемді жоғары кәсіби мамандардың көбеюі;</p> <p>5) Отандық цифрлық өнімнің пайда болуы (франшиза);</p>	<p>1) Мемлекет тарапынан пысықталмаған кадр саясаты;</p> <p>2) Әлсіз материалдық-техникалық база.</p> <p>3) Оқу бағдарламасы икемді емес және шындық пен тәжірибеге бейімделмеген</p>
МҮМКІНДІКТЕР (OPPORTUNITIES):	ҚАТЕРЛЕР (THREATS):
<p>1) Өзара іс-қимыл бойынша бірлескен іс-шаралар (мектепте кәсіби бағдарлау жұмыстарын ата-аналармен жүргізу) ұйымдастырылады.</p> <p>2) Мектептерде кәсіптік бағдарлау (профорентация) платформасының болуы;</p> <p>3) Аталмыш жоба сәтті іске асырылған жағдайда, платформаны әрі қарай жетілдіріп, жұмыспен қамту орталықтарының қызметін алмастырып, жалпы еңбек нарығындағы бос орындарға конкурстарды онлайн жүргізуге болады.</p> <p>4) Мектеп оқушыларынан жоғары сыныптарға өтер алдында кәсіптік бағдарлау тесттерінен өткізіп, олардың қандай салаға икемді екендігін анықтап, одан кейін мектептерде жауапты қызметкерлер олардың ата-аналарымен балаларының кәсіптік икемділігін, оқу үлгерімін және отбасылық жағдайын ескере отырып, жоғарыда аталған платформадан, балаға дұрыс мамандық пен оқу орнын анықтап, мектеп бітіруге дейін арнайы жеке жұмыс-жоспарын құруы.</p> <p>5) Болашақ мамандығын таңдай алмай жүрген мектеп оқушыларына бағыт – бағдар беру арқылы жұмыспен қамту нәтижелерін және жұмыс дағдыларын жақсартуға, оқу бағдарламаларының өзектілігін арттыруға, техникалық және кәсіптік білім беру мекемелерінде және жоғары оқу орындарында оқуға бағытталуы.</p> <p>6) Жеке және шетелдік кәсіби бағдар платформаларын қолдануға қаражат бөрудің жүктемесін бәсеңдету.</p> <p>7) Халықтың және NEET санатындағы жастардың цифрландыру сауаттылығын жоғарлату;</p> <p>8) Ортақ цифрлық платформа арқылы барлық</p>	<p>1) Профорентация бойынша ақылы қызмет көрсету орталықтарының кәсібіне зиян тиюі;</p> <p>2) Мемлекет тарапынан қаржыландырудың болмауы;</p> <p>3) Жоғары оқу орындарына талапкерлерді жоғалту қаупі.</p> <p>4) Бастапқыда үлкен қаражаттың талап етілуі</p>

салалардың ашықтығын қамтамасыз ету арқылы сыбайлас жемқорлықтың алдын алады;
 9)Қол жетімді ЖОО-да кәсіби білім алу;
 10) Жоғары сыныптағы мектеп оқушылары арасында өз болашақтарына байланысты туындайтын стрестік жағдайлардың алдын алады;
 11)Жастар арасындағы қылмыстың, суицидтің алдын алып, олардың орын алу деңгейін біршама төмендетеді;
 12)Жалпы жұмыссыздық деңгейінің төмендеуі.

9 - кестенің жалғасы.

	Мүмкіндіктер	Қатерлер
Мықты жақтары	<p>I Мүмкіндіктерді іске асыру үшін, мықты жақтарын пайдалану.</p> <p>Мықты жақтар мен мүмкіндіктер «МЖ ж/е М» алаңы</p> <p>Отандық цифрлық өнімнің пайда болуы (франшиза), жеке және шетелдік кәсіби бағдар платформаларын қолдануға қаражат бөлу жүктемесін жояды</p>	<p>Қатерлерді жою үшін, мықты жақтарын пайдалану.</p> <p>Мықты жақтар мен қатерлер «МЖ ж/е Қ» алаңы</p> <p>Платформаны әрі қарай жетілдіріп, жалпы еңбек нарығындағы бос орындарға және оқу орындарының грант орындарына конкурстарға онлайн қатысуға мүмкіндік беріп, ортақ цифрлық платформа арқылы барлық салалардың ашықтығын (прозрачность) қамтамасыз ету арқылы сыбайлас-жемқорлықтың алдын алуға септігін тигізеді</p>
Әлсіз жақтары	<p>III мүмкіндіктер арқылы, кемшіліктерді толықтыру.</p> <p>Әлсіз жақтар мен мүмкіндіктер «Ә ж/е М» алаңы</p> <p>Болашақ мамандығын таңдай алмай жүрген мектеп оқушыларына бағыт – бағдар беру арқылы жұмыспен қамту нәтижелерін және жұмыс дағдыларын жақсартуға, оқу бағдарламаларының өзектілігін арттыруға, техникалық және кәсіптік білім беру мекемелерінде және жоғары оқу орындарында оқуға бағытталуы.</p>	<p>IV әлсіз жақтарын күшейту арқылы, қатерлерді төмендету.</p> <p>Әлсіз жақтар мен қатерлер «Ә ж/е Қ»</p> <p>Аталмыш платформамен жұмыс жасайтын және қызмет көрсететін, жұмыс орындарының пайда болуы</p>

Ескертпе - SWOT-анализ зерттеу жұмыстарын жүргізу барысында автордың өзімен әзірленген.

Мансап кеңесшілермен сұхбаттасу барысында және шет елдік тәжірибелермен танысу кезінде, отандық кәсіптік бағдарлау платформасын әзірлеу үшін келесі жұмыстар жүргізілу керек деп тұжырымдадық:

1. Мақсаттар мен мақсатты аудиторияны анықтаңыз: платформаңыздың мақсаттары және біз қандай сынып оқушыларына қызмет еткіміз келетіні туралы нақты түсінік жасауымыз қажет. Оқушылардың жас топтарын, білім деңгейлерін және қызығушылықтарын ескеруіміз қажет.

2. Кәсіптер туралы ақпарат жинау: әртүрлі кәсіптер туралы ақпаратты қамтитын мәліметтер базасын жасау. Кәсіптің сипаттамаларын, білімге, дағдыларға қойылатын талаптарды, ықтимал жалақыны және басқа да маңызды факторларды қосу. Ақпараттың өзектілігіне назар аудару және дерекқорды үнемі жаңартып отыруға тырысу.

3. Тесттер мен сауалнамаларды жасау: оқушыларға қызығушылықтарын, дағдылары мен жеке қасиеттерін анықтауға көмектесетін сауалнамалар мен тесттер жасау.

4. Пайдаланушы профильдерін жасау: оқушыларға платформада профильдер жасауға мүмкіндік беретін жүйені жасау. Профильдерде оқушы өз, қызығушылықтарын, оқу жетістіктерін және кәсіби мақсаттары туралы ақпаратты көрсете алу қажет.

5. Жеке ұсыныстар беру: Мамандық таңдау бойынша жеке ұсыныстар беру үшін пайдаланушы профиліндегі ақпаратты және сынақ нәтижелерін пайдалану. Әр оқушының қалауын, дағдыларын және академиялық жетістіктерін ескеру. білім беру мүмкіндіктері туралы ақпарат беру талаптарын, бағдарламаның ұзақтығын, құнын және басқа да маңызды мәліметтерді көрсету.

6. Кері байланысты қарастыру: кері функцияны қосу мүмкіндігін қарастыру қажет.

Қорытынды

Академиямен ұйымдастырылған өндірістік тәжірибелер мен тағылымдаманың арқасында аталмыш жобаға қажетті маңызды ақпараттар бастапқы дереккөздерден алынды және «SHYRAQ» жобасын іске асыру бойынша мамандардан кеңес алуға, өзекті мәселелер бойынша пікір алмасу, бұл магистрлік жұмыстың нәтижелілігіне тікелей әсер етті.

Осылайша, таңдалған бағыттағы өзекті мәселелерді анықтау, магистрлік жобаның мақсатынан туындайтын міндеттерді түзетуге, толықтыруға көмектесті.

Алайда, бұрынғы ҚР Білім және ғылым министрлігінің 2022 жылғы есебінде сапасыз кәсіптік бағдарлау жұмыстарының әсерінен жылсайын еліміздегі мектеп түлектерінің 70 % мамандық таңдауда қиындыққа тап болды. Жоғарғы оқу орындарына грантқа түсе отырып, оқушылардың шамамен 50 % қызығушылықсыз және мотивациясыз оқуда. Олардың 15 % оқу процесіне үлгермегендері үшін оқудан шығарылған. 5 % таңдалған мамандыққа қанағаттанбау себебінен бірінші жылдан кейін гранттан бас тартқан. Тек 30 % ғана жоғарғы оқу орындарын сәтті аяқтаған, оның 14,2 % қызыл дипломмен аяқтаған.

ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің деректері бойынша 1,8 млн қазақстандық мамандықтары бойынша жұмыс істемейді, бұл іс жүзінде елдің жұмысқа қабілетті халқының 20 % құрайды.

БҒМ Ақпараттық талдау орталығының деректері бойынша ЖОО түлектерінің тек 12 % ғана бітіргеннен кейінгі бірінші жылы мамандық бойынша жұмысқа орналасқан.

Осылайша еліміздің жас азаматтарының ресурсын және олардың болашақ экономикалық белсенділігінің әлеуетін ескере отырып, мектеп қабырғасынан бастап өскелен ұрпақты кәсіптік бағдарлау бойынша ауқымды кешенді жұмысты ұйымдастыруға, елімізде объективті түрде қоғамдық сұраныс бар екендігі анықталды.

Алайда, «SHYRAQ» жобасын сәтті іске асыру үшін бізге мықты психолог мамандары мен IT саласының мамандары қажет екендігін анықтадық. Себебі мектеп оқушысының жасына қарай ой – өрісін, қызығушылығын және ұлттың менталитетін ескеру өте маңызды және осы жобаның ең қиын кезеңі осы факторларды ескеріп, отандық дұрыс кәсіби бағдарлау платформасын әзірлеу болып табылады.

Сондықтан біздің мүмкіндігіміздің шектеулігіне байланысты зерттеу жұмыстарының негізінде әзірленген бизнес процесстерді қолдауға Үкіметке жолдауды жөн деп есептейміз.

«SHYRAQ» жобасы іске асырылған жағдайда елде бірнеше маңызды өзгерістерге әкелуі мүмкін:

- **Кәсіптік бағдарлау жүйесін жақсарту.** Жасанды интеллект мектеп оқушылары үшін кәсіптік бағдарлау процесін айтарлықтай жақсартып алады. Машиналық оқыту және деректерді талдау алгоритмдерін қолдану арқылы жасанды интеллект платформасы мамандық пен оқу орнын таңдау бойынша дәлірек және жекелендірілген ұсыныстар бере алады.

- **Мамандық таңдаудағы қателіктерді азайту.** Көптеген оқушылар болашақ мамандықтарын таңдауда қиындықтарға тап болады. Жасанды интеллект мамандықтар, оларға қойылатын талаптар және еңбек нарығындағы перспективалар туралы ақпаратты қоса алғанда, деректердің үлкен көлемін талдай алады. Бұл қате таңдау мүмкіндігін азайтуға және мектеп оқушыларына ақпараттандырылған шешімдер қабылдауға көмектеседі.

- **Ақпаратқа қол жетімділікті кеңейту.** жасанды интеллект онлайн режимінде қол жетімді болуы мүмкін, бұл елдің әртүрлі аймақтарындағы мектеп оқушыларына жоғары сапалы кәсіби бағдарлау ақпаратына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл географиялық және әлеуметтік кедергілерді азайтуға және барлық оқушыларға тең мүмкіндіктер беруге көмектеседі.

- **Білім беру сапасын жақсарту.** жасанды интеллект әр оқушының қызығушылықтарын, қабілеттері мен қалауларын ескере отырып, ең қолайлы оқу орнын анықтауға көмектеседі. Бұл мектеп оқушыларына өздерінің жеке қажеттіліктеріне бағытталған білім алуға мүмкіндік береді және таңдалған мамандық үшін қажетті дағдыларды дамытуға көмектеседі.

- **Мамандық таңдауға кететін уақыт пен шығындарды қысқарту.** жасанды интеллект оқушыларға уақытты үнемдеуге және әртүрлі кәсіптер мен оқу орындарын зерттеуге кететін шығындарды азайтуға көмектесетін кәсіптік бағдар беру процесін едәуір жеделдетіп алады. Жасанды интеллект платформасы ұсынатын жекелендірілген нұсқаулар мектеп оқушыларына өз ресурстарын тиімдірек пайдалануға және олардың қажеттіліктеріне сәйкес келетін нақты нұсқаларға назар аударуға көмектеседі.

Дегенмен, жасанды интеллект адамның басшылығы мен сүйемелдеуін алмастыра алмайтынын ескеру маңызды. Кәсіптік бағдар беру процесінде мамандық пен оқу орнын таңдауға кешенді көзқарас қалыптастыру үшін ата-аналардың, мұғалімдердің және кәсіби кеңесшілердің пікірлерін ескеру қажет.

Жоғарыда аталғандардың негізінде «Shyraq» жобасы сәтті іске асырылған жағдайда, платформаны әрі қарай жетілдіріп, жалпы еңбек нарығындағы бос орындарға және оқу орындарының грант орындарына конкурстарға онлайн қатысуға мүмкіндік беріп, ортақ цифрлық платформа арқылы барлық салалардың ашықтығын қамтамасыз ету арқылы сыбайлас жемқорлықтың алдын алуға септігін тигізеді.

Әрине бұл жоба қомақты қаражат бөлуді қажет етеді, бірақ бұл инвестиция алдағы уақытта ақталады, яғни жастар арасындағы жұмыссыздықтың алдын алуға себепші болады есептеймін.

Қорытындылай келе, аталған практикалық жұмыс барысында жинақталған ақпараттарға сүйеніп, «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына жолдауын іске асыру жөніндегі Жалпыұлттық іс-шаралар жоспарындағы «Болашақ мамандықты саналы таңдау үшін балаларды ерте кәсіби бағдарлау жүйесінен өткізу» тармағын тиімді іске асыру мақсатында «SHYRAQ» жобасы шешім ретінде ұсынылады.

Пайдаланылған дереккөздерінің тізімі

1 Take-Profit.ORG биржалық портал // Электрондық нұсқа. - URL: <https://take-profit.org/statistics/unemployment-rate/kazakhstan>. (Жүгіну күні: 12.05.2022 жыл).

Код поля изменен

2 «Қазақстан Республикасы Президентінің «Игілік баршаға! Сабақтастық. Әділдік. Өрлеу» сайлауалды ұсыныстарды іске асыру жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 19 маусымдағы

№ 27 Жарлығы.// «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі.-URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U190000027U>. (Жүгіну күні: 15.05.2022 жыл).

3 «Безработицу среди молодежи нельзя назвать низкой» // vlast.kz. Электронды нұсқа.-URL:<https://vlast.kz/jekonomika/44014-bezraboticu-sredi-molodezi-nelza-nazvat-nizkoj-i-ona-budet-tolko-rasti.html>. (Жүгіну күні: 15.05.2022 жыл.)

4 Қазақстанның жаңа мамандықтар мен қызметтер атласы.- URL:<https://www.enbek.kz/atlas/kk/about#main-content>. (Жүгіну күні: 24.05.2022 жыл).

Код поля изменен

5 «Мәулен Әшімбаев: Тиімді жастар саясаты – жалпыұлттық күн тәртібіндегі басты басымдық»//Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы Орталық коммуникациялар қызметі. - URL: <https://ortcom.kz/kk/novosti/1653198276>. (Жүгіну күні: 23.05.2022 жыл.)

6 Байтерек//электронды нұсқа.-URL:<https://baiterek.gov.kz/kk/programs/n-tizheli-zh-myspen-amtudy-zh-ne-zhappay-k-sipkerlikti-damytudy-2017-2021-zhyldar-a-arnal-an-e-bek-m>. (Жүгіну күні: 24.05.2022 жыл).

7 Қазақстанның жаңа мамандықтар мен қызметтер атласы.- URL:<https://www.enbek.kz/atlas/kk/expert-opinion/43>. (Жүгіну күні: 24.05.2022 жыл).

Код поля изменен

8 Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы//Электрондық нұсқа. – URL:<https://stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/7>. (Жүгіну күні: 9.11.2022 жыл).

Код поля изменен

9 Березина А. В., Кукушкина С. С., Малахова Н. Г., «Дорожная карта. Профориентационная работа с детьми и подростками в библиотеке»// Библиомир 2021 г.136 с.

10 Сергеев, И. С. Прогноз развития системы профессиональной ориентации в условиях цифровой трансформации / И. С. Сергеев, Д. А. Махотин, В. Н. Пронькин, Н. Ф. Родичев // Педагогика. — 2021. — № 7. — С. 5-19 Электрондық нұсқа. — URL: <https://sevcbs.ru/main/wp-content/uploads/2021/09/Statya-k-zhurnalu-Pedagogika-2021----7.pdf> (Жүгіну күні: 13.11.2022 жыл).

11 З. К. Селиванова, А. Б. Родин / Государственное управление системой профориентации старших подростков как насущная проблема современной России // Власть. — 2021. - №3. — С. 16 – 21 Электрондық нұсқа - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennoe-upravlenie-sistemoy-proforientatsii-starshih-podrostkov-kak-nasuschnaya-problema-sovremennoy-rossii> (Жүгіну күні: 13.11.2022 жыл).

12 Stina Westman, Janne Kauttonen, Aarne Klemetti, Niilo Korhonen, Milja Manninen, Asko Mononen, Salla Niittymäki, Henry Paananen, «Artificial Intelligence in Career Development: Current Practices and Future Perspectives». - URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1318705.pdf> (Жүгіну күні: 13.11.2022 жыл).

13 Matthew Berland, Ryan S. Baker, Paulo Blikstein / Educational data mining and learning analytics: Applications to constructionist research // Springer Ling. — 2014. №19. — С. 205-220 Электрондық нұсқа - URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10758-014-9223-7> (Жүгіну күні: 17.03.2023 жыл).

14 Wayne Holmes, Jen Persson, Irene-Angelica Chounta, Barbara Wasson, Vania Dimitrova «Artificial intelligence and education a critical view through the lens of human rights, democracy and the rule of law» // Council of Europe Publishing 2022 y. №9. 112 p. Электрондық нұсқа - URL: <https://rm.coe.int/artificial-intelligence-and-education-a-critical-view-through-the-lens/1680a886bd> (Жүгіну күні: 17.03.2023 жыл).

15 Ави Голдрейба, Александра Моуида, Джошуа Горех / «Prediction Machines: The Simple Economics of Artificial Intelligence» // Harvard Business Review Press 2018 y. 250 p.

16 Ричард Нельсон Боллес / «What Color Is Your Parachute? A Practical Manual for Job-Hunters and Career-Changers» // «Манн, Иванов и Фербер» 2020 y. 312p.

17 Tom Rath / «Strengths Finder 2.0» // Gallup Press 2007 y. 174 p.

18 Paul D. Tieger, Barbara Barron, / «Do What You Are: Discover the Perfect Career for You Through the Secrets of Personality Type» // Little, Brown Spark 2014 y. 432 p.

19 Nicholas Lore / «The Pathfinder: How to Choose or Change Your Career for a Lifetime of Satisfaction and Success» // Published by Simon and Schuster 2012 y. 448 p.

20 Stuart Russell, Peter Norvig / «Artificial Intelligence: A Modern Approach» // Pearson 2009 y. 1152 p.

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

- 21 Ian Goodfellow, Yoshua Bengio, Aaron Courville / «Deep Learning» // The MIT Press 2016 y. 800 p.
- 22 Nick Bostrom, Napoleon Ryan/ «Super intelligence: Paths, Dangers, Strategies» // Oxford University Press 2014 y. 352 p.
- 23 Christopher M. Bishop/ Pattern Recognition and Machine Learning (Information Science and Statistics) // Springer 2006 y. 738 p.
- 24 Pedro Domingos/ The Master Algorithm: How the Quest for the Ultimate Learning Machine Will Remake Our World //Basic Books 2015 y. 354 p.
- 25 Steven D. Brown, Robert W. Lent/«Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work» // Wiley 2004 y. 696 p.
- 26 Bill Burnett, Dave Evans/ «Designing Your Life: How to Build a Well-Lived, Joyful Life» // Knopf 2016 y. 272 p.
- 27 Norman Amundson, JoAnn Harris-Bowlsbey, Spencer Niles/ « Essential Elements of Career Counseling: Processes and Techniques» //Pearson 2013 y. 192 p.
- 28 Spencer G. Niles, JoAnn E Harris-Bowlsbey / «Career Development Interventions in the 21st Century» //Pearson 2012 y. 486 p.
- 29 Robert Reardon, Janet Lenz, James Sampson, Gary W Peterson/ («Career Development and Planning: A Comprehensive Approach») // Kendall Hunt Publishing 2017 y. 302 p.
- 30 Bradley Erford/ Transforming the School Counseling Profession // Pearson 2018 y. 464 p.
- 31 Vernon G. Zunker / «Career Counseling: A Holistic Approach» // Cengage Learning 2015 y. 512 p.

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Код поля изменен

Қосымша 1

Мейрамгүл АхатқызыСагындыкова – Маңсап кеңесшісі (*профориентолог*)
жас өспірімдерге диагностика жүргізу арқылы кәсіптік бағдар беру маманы.

Сұхбат

1 Осы бағытта қызмет өтіліңіз қанша уақыт болды?

- 5 жыл

2 Қазақстанда қазіргі уақытта кәсіби бағдарлау тестінің (*бұдан әрі - КБТ*) қанша түрі бар?

- Түрлері көп, соңғы кезде жаңадан шыққан DigitalHumanтест платформасы кең қолданылуда, себебі бұл соңғы зерттеулер бойынша, әзірленген тест платформасы.

3 Кәсіби бағдарлау тесті нәтижесі қандай ақпараттық деректерге сүйеніп шығарылады?

- Адамның бойындағы 12 қасиеттердің пайыздық көрсеткіштеріне және міндетті түрде психологиялық тест методикаларының нәтижелеріне сүйеніп шығарылады.

4 Оның нәтижесі қаншалықты дұрыс (*қателесуі мүмкінбе*) ?

- 50/50 қателесуі мүмкін, көбіне шет елдік тесттерді өзіміздің ыңғайымызға қарай апробация жасаймыз. Негізгі міндетіміз баланы болашақ мамандығын таңдау жасауға үйрету болып табылады.

5 Негізі бекітілген әлемдік немесе мемлекеттік стандарттар бар ма?

-Бекітілген нақты стандарт жоқ, бірақ 2-3 жыл сайын жаңартылып тұратын әлемдік зертеу кітапшасы, бар. Ол кітапшада барлық мемлекеттің кәсіби бағдарлау жұмыстары жазылады.

6 Жалпы процесс қалай жүргізіледі?

- әр кезде әртүрлі тәсілдер қолданамыз, ол баланың және ата-ананың менталитетіне байланысты.

7 Шет елдік КБТ мен отандық КБТ айырмашылықтары бар ма?

- Айырмашылығы бар. Бізде кәсіби бағдарлау енді қолға алынып жатыр. Мысалы Bagdar.KZ-те мемлекеттік ЖОО тізімі толық емес, ал шет елдік ЖОО мүлдем көрсетілмеген. Кәсіби бағдар берушілер өздері оқушыларға ЖОО іздеулеріне тура келеді, сонымен қатар жол картасын өз қолдарымен әзірлейді.

Ал, шет елде тест нәтижесінен кейін, сәйкес мамандықтар бойын ЖОО тізімі және оқу ақысы жөнінде ақпарат бірден шығады және тест нәтижесі бойынша жол картасы бірден шығады. Отандық КБТ базасы ескі Совет үкіметінен бері келе жатқан және қазіргі заман талабына сәйкес келмейді.

8 КБТ ұлттық менталитет ерекшеліктері маңыздыма және ол ескерілеме?

- КБТ ескермейді, оны маман ескереді, әлі ешқандай КБТ платформаларынан кездестірмедім, барлығында еңбек нарығына сәйкес байланыстырылған. Негізі ұлттық менталитет өте маңызды, өз тәжірибиемде жиі кездестіремін.

9 КБТ жалпы құны қанша?

- Әртүрлі бізде 35000 теңгеден басталады.

10 Қазіргі уақытта мектептерде қандай КБТ қолданылады?

- KASIP TEST, Тест на тип личности по Майерс-Бритс (МВТИ) және басқа да онлайн тегін платформаларды қолданады.

11 Қазақстанда маңсап кеңесшілерін даярайтын орталықтар бар ма?

- Bagdar.KZ, Атамекен даярлауда.

12 Маңсап кеңесшілерін даярлау процессі қалай жүргізіледі?

- Негізі бізде оқу курсы 2 ай, бірақ бұл уақыт жеткілікті емес деп есептеймін.

13 Маңсап кеңесшілерін жұмысын реттейтін қандай құқықтық актілер бар?

- Мені бірнеше мектептерге шақырған, ол жақта нақты жұмысты реттейтін бекітілген құқықтық акті жоқ, әр мектептің талаптары әр түрлі, шектеулер мен талаптар көп болғасын келіспедім, өйткені мектеп талаптары бойынша кәсіби бағдарлау жұмысының сапасы төмендейді.

14 Мемлекеттік КБТ платформасын әзірлеуге қандай ақпараттық деректер қажет?

- адамның бойында кездесетін қасиеттер (скилс,)

15 Мемлекеттік КБТ әзірлеуге қай елдің тәжірибесін ұсынасыз?

- Маған негізі америкалық платформалар ұнайды.

Қосымша 2

Ләззат Серікбайқызы Піркалова – Қызылорда қаласы Ж. Қизатов атындағы №23 мектеп-лицейінің ғылыми – әдістемелік жұмысы бойынша мектеп директорының орынбасары.

Сұхбат

- 1 Осы бағытта қызмет өтіліңіз қанша уақыт болды?
- Негізі мен КБТ жұмыс жасап көрмедім.
- 2 Қазақстанда қазіргі уақытта кәсіби бағдарлау тестінің (*бұдан әрі - КБТ*) қанша түрі бар?
- Тек *Kasip test* деген платформасы бар екенін ғана білемін.
- 3 Кәсіби бағдарлау тесті нәтижесі қандай ақпараттық деректерге сүйеніп шығарылады?
- Оны нақты жауап бере алмаймын, негізгі психологтар өздерін тесттерін жүргізіп, арнайы тренингтер жүргізеді. Ал, кәсіптік тест платформаларын қолдануға мүмкіндігіміз жоқ. Қаражаты бар ата-аналар арнайы орталықтарға апарды.
- 4 Оның нәтижесі қаншалықты дұрыс (*қателесуі мүмкінбе*) ?
- Нақты айталмадым.
- 5 Негізі бекітілген әлемдік немесе мемлекеттік стандарттар бар ма?
- Ондай жоқ деп ойлаймын.
- 6 Жалпы процесс қалай жүргізіледі?
- Түлектер мәліметін алып, мамандармен кездесу ұйымдастырып, оқу орындарына апарып, ашық есік күндеріне қатыстырамыз. Одан бөлек түлектерден ақылы тест тапсыру арқылы бейінін анықтайтын орталықтармен жұмыс жасаймыз. 2 – 11 сынып оқушыларынан мамандық тандауға қатысты қарапайым сауалнамалар аламыз. Сонымен қатар психологтар тест алып, тренингтер жүргізеді. Жалпы мектептегі жұмыс осы бағытта жүргізіледі.
- 7 Шет елдік КБТ мен отандық КБТ айырмашылықтары бар ма?
- Жауап жоқ.
- 8 КБТ ұлттық менталитет ерекшеліктері маңыздыма және ол ескерілеме?
- Ескерілуі керек деп есептеймін.

9 КБТ жалпы құны қанша?

- Нақты есімде емес бағасы қымбат.

10 Қазіргі уақытта мектептерде қандай КБТ қолданылады?

-KASIP TEST.

11 Қазақстанда маңсап кеңесшілерін даярайтын орталықтар бар ма?

- Бізді арнайы курстарда оқытады бейінді завуч ретінде, бірақ ол 2 – 3 жылда жалпылама оқыту, аса қатты ақпарат берілмейді. Негізі Жадыра Тойбайдын арнайы орталығындағы оқу курстарына қатысқым келген, алайда қаражат тапшылығына байланысты оқуға қатыса алмадым.

12 Маңсап кеңесшілерін даярлау процессі қалай жүргізіледі?

- 2-3 жылда бір рет жинап, тек КБТ туралы жалпылама түсінікте береде, аса қатты қажетті ақпарат алмаймыз.